

Wat is de rol van de Universiteit Utrecht bij de duurzame ontwikkeling van de samenleving?

Een explorerend onderzoek naar de rol van betekenisgeving bij de verduurzaming van een hogere onderwijsinstelling.

"Our biggest challenge in this new century is to take an idea that seems abstract - sustainable development - and turn it into a reality for all the world's people."

Kofi Annan

Secretaris generaal Verenigde Naties

Door: Michiel van Wickeren,

Studentnummer: 3408493

Master: Organisaties, Verandering & Management

Begeleider: Michel van Slobbe

Begeleider Green Office Utrecht: Anjelle Rademakers

Voorwoord

Duurzaamheid. Waarom is dit onderwerp zo moeilijk...?! Ik wist dat ik met deze scriptie een behoorlijke uitdaging aanging, maar dat ik zou gaan ontdekken dat verduurzaming van organisaties, en dan specifiek de verduurzaming van de UU, zo'n lastige verandering zou worden had ik van te voren niet verwacht. Duurzaamheid doet namelijk een beroep op het individueel burgerschap en dat blijft voor hogere onderwijsinstellingen nog verboden terrein om te beïnvloeden. Gedrag is namelijk niet hetzelfde als burgerschap. Bij gedrag kan je namelijk nog een onderscheid maken tussen privé en werk. Bij burgerschap ga je een laagje dieper en bemoeit een organisatie zich ook met het privé leven van de werknemer en klant. Dat lijkt nog absoluut verboden terrein te zijn voor organisaties.

Ik ben namelijk een thema gaan onderzoeken waar niemand echt kan of durft te zeggen wat voor implicaties het nou echt heeft. Dit thema is duurzaamheid. Daarnaast was dit onderzoek een hele uitdaging omdat het bij een organisatieinstelling is gedaan met één van de meest complexe organisatie vormen die er bestaat: de universiteit. Toch ben ik deze uitdaging aangegaan, omdat ik ten eerste vind, dat organisatie deskundigen een belangrijke rol hebben in het duurzamer maken, zowel in de ecologische als sociale betekenis van het woord, van organisaties. Ten tweede, omdat ik vind dat iedereen moet leren hoe urgent het vraagstuk duurzaamheid is en wat mensen er dan concreet aan bij kunnen dragen binnen hun privé- en werk sfeer. En ten derde, omdat onderwijsinstellingen zoals de Universiteit Utrecht daarin een belangrijke rol spelen.

Hopelijk zal u als lezer zich ook realiseren hoe complex een onderzoek naar duurzaamheid is en zeker bij een organisatie zoals een universiteit. Het is mijn missie geworden om deze complexiteit te reduceren tot een logisch geheel van sociale en psychologische verbanden. Dit heeft er mede toe geleid dat dit onderzoek niet binnen de toegestane woordenlimiet is gebleven. Ik geloof echter dat een benadering van het verduurzamingsvraagstuk in minder woorden niet mogelijk was geweest omdat dan essentiële tussenverbindingen gemist zouden worden. Dit zou vervolgens onrecht zou doen aan de complexiteit van het verduurzamingsvraagstuk binnen de onderzochte organisatie.

Dat gezegd hebbend wil ik alle informanten van dit onderzoek bedanken voor hun medewerking. De openhartige gesprekken, die ik met hen heb mogen voeren, hebben mij vele inzichten gegeven in de werking van de universiteit als organisatie, ook al heb ik helaas niet alle inzichten mee kunnen nemen in dit onderzoek. Daarnaast gaat mijn dank uit naar de manager van de Green Office Utrecht, Anjelle Rademakers, voor het vertrouwen in mij als onderzoeker, wat zich vertaald heeft in een volledige zelfstandig onderzoek.

Tot slot wil ik mijn scriptiebegeleider Michel van Slobbe hartelijk bedanken voor zijn betrokken begeleiding. Waar ik vele spookverhalen heb gehoord over begeleiders, die weken niks van zich laten horen, stond Michel altijd klaar voor mij. Dat hij aan het begin zei; 'Scripties, ik heb er weer zin in!' was dan ook een oprechte constatering.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
Samenvatting	7
1. Inleiding	8
1.1 Context van het onderzoek	8
1.2 Probleem beschrijving en definitie duurzaamheid	9
1.3 Doelstelling, vraagstelling en verwachting bij het onderzoek	11
1.4 Relevantie van het onderzoek	12
1.5 Onderzoeksbenadering	12
1.6 Resumé en leeswijzer	12
2. Literatuur	14
2.1 Een duurzame samenleving: de rol van het hoger onderwijs	14
2.1.1 Definitie duurzaamheid en de rol van het hoger onderwijs	14
2.1.2 Verandering van het hoger onderwijs	15
2.1.3 Wat is er, meer dan 15 jaar na 'Our Common Future', van dit holisme terecht gekomen?	16
2.1.4 Missend inzicht	18
2.2 Betekenisgeving binnen een organisatie in het hoger onderwijs	19
2.2.1 De vocabulaire van betekenisgeving	19
2.2.2 Organisatie structuur als context voor betekenisgeving	19
2.2.3 De <i>field</i> van betekenisgeving	20
2.2.4 De 'arena' van het hoger onderwijs	21
2.3 De vocabulaires van de academische opleiding in relatie tot de integratie van duurzaamheid	21
2.3.1 Verandering van de wetenschappelijke paradigma's	21
2.3.2 Signalen voor de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs	23
2.4 Resumé	23
3. Methodologie	25
3.1 Vooronderzoek	25
3.2 Onderzoeksstrategie hoofdonderzoek	26
3.2.1 Onderzoek discours	26
3.2.2 Onderzoeksstrategie	26
3.2.3 Kwaliteit van het onderzoek	27
3.3 Data	27
3.3.1 Interviews	27
3.3.2 Bestaand materiaal	28

3.4 Analyse methode	29	—
3.5 Kwaliteit van het onderzoek	30	5
3.5.1 Rol onderzoeker	30	—
3.5.2 Historische context, bloot leggen van misvattingen en aanzetten tot actie	30	
3.5.3 Betrouwbaarheid en authenticiteit	31	
3.5.4 Kritiek op het onderzoek	31	
4. Bevindingen	32	
4.1 Integratie duurzaamheid binnen de Universiteit Utrecht	32	
4.1.1 ‘Onderwijs en Onderzoek is een apart veld dan bedrijfsvoering’	32	
4.1.2 ‘Voor mij zit de grootste impact in de gebouwen’	34	
4.1.3 ‘Zo veel mogelijk onderwijs op het gebied van duurzaamheid’	35	
4.1.4 ‘Natuurlijk speelt gedrag een gigantische rol’	37	
4.1.5 ‘Het thema duurzaamheid bundelt de expertises van vijf Utrechtse faculteiten’	38	
4.1.6 ‘Ze hebben er gewoon niet voor gekozen’	40	
4.1.7 ‘Resumé’	41	
4.2 Specialisatie en belang van onderscheiding	41	
4.2.1 ‘Niet elke universiteit, departement of faculteit kan met hetzelfde bezig zijn’	41	
4.2.2 ‘Keuze thema duurzaamheid is opportunisme’	43	
4.2.3 ‘Samenwerking binnen de universiteit is niet wenselijk’	45	
4.2.4 Resumé	46	
4.3 Rol van de universiteit	46	
3.3.1 ‘Maar, het is geen opleiding tot wereldburger?! Tot goed burgerschap.. Dat is het toch niet..?’	46	
4.4 Wetenschappelijke kijk op ‘de waarheid’	47	
5. Analyse	49	
5.1 Drie niveaus van betekenisgeving binnen de context van de Universiteit Utrecht	49	
5.1.1 Signalen en conceptuele kader voor betekenisgeving	50	
5.1.2 Betekenissen van duurzaamheid volgens medewerkers, docenten en het bestuur van de faculteiten Geowetenschappen en Geesteswetenschappen	50	
5.1.3 Betekenissen van duurzaamheid volgens het centraal bestuur van de Universiteit Utrecht	52	
5.1.4 Betekenisgeving van duurzaamheid volgens externe partijen die een belangrijke rol spelen in de context van de Universiteit Utrecht	53	
5.2 De rol die de universiteit heeft in het veranderen van gedrag	54	
6. Conclusie	56	
6.1 Conclusie	56	
6.2 Discussie	57	
6.3 Advies	58	
6.4 Vervolgonderzoek	58	
Geciteerde werken	60	
Bijlage	63	



Samenvatting

Van een integratie van duurzaamheid in de organisatie zoals de UNESCO en ULSF dat voorstellen is nog geen sprake binnen de Universiteit Utrecht. Dat deze holistische integratie niet plaatsvindt is niet vreemd. Uit de literatuur blijkt dat de meeste universiteiten hier veel moeite mee hebben. Deze literatuur biedt vervolgens vele oplossingen. Waar de literatuur echter geen rekening mee houdt, is dat de betekenissen, die aan duurzaamheid en de rol van de universiteit gegeven worden, sociale constructen zijn en dat deze betekenissen met elkaar kunnen conflicteren of beïnvloed worden door machtsstructuren. Met dit onderzoek is gepoogd om meer inzicht te bieden in de manier waarop medewerkers van een universiteit betekenis geven aan duurzaamheid en hoe dat de integratie van duurzaamheid beïnvloed. Met dit onderzoek is getracht de volgende onderzoeksvraag te beantwoorden: *Hoe speelt betekenisgeving een rol bij de verduurzaming van de Universiteit Utrecht?*

Om een antwoord op deze vraag te kunnen geven is er een vergelijking gemaakt tussen de betekenissen die de medewerkers van de faculteiten Geowetenschappen en Geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht aan duurzaamheid geven. Daarnaast is er ook een analyse gemaakt van de manier waarop in documenten en op websites van de Universiteit Utrecht betekenis gegeven wordt aan duurzaamheid.

Uiteindelijk leidt dit onderzoek tot een fundamentele discussie over de rol die het hoger onderwijs heeft in de maatschappij. Daar waar onder andere de UNESCO roept om een holistische integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs, blijkt uit dit onderzoek juist dat duurzaamheid nog voornamelijk als milieuprobleem gezien wordt en met technologie opgelost moet worden en daarom voornamelijk bij Geowetenschappen te vinden is. Toen de respondenten werden geconfronteerd met de stelling dat om een duurzame samenleving te bereiken alle studenten een mate van ecologische geletterdheid moeten beheersen, was de algemene reactie dat dit niet de rol is van de universiteit. Aan duurzaamheid en de rol, die een hogere onderwijsinstelling heeft bij het vormen van een duurzame samenleving, worden verschillende betekenissen gegeven. Deze verschillende betekenissen zorgen er voordat duurzaamheid nog niet holistisch geïntegreerd is binnen de Universiteit Utrecht.

Het advies van dit onderzoek luidt dan ook om een debat te starten samen met alle disciplines van de Universiteit Utrecht om een organisatie brede discussie te voeren over de betekenis die onder andere de UNESCO geeft aan duurzaamheid en de rol die de hogere onderwijsinstellingen in hun definitie krijgt.

1: Inleiding

Deze scriptie is een resultaat van een stageperiode van zes maanden bij de Green Office Utrecht en een daaropvolgend exploratief onderzoek naar de betekenisgeving aan duurzaamheid binnen de Universiteit Utrecht. Een exploratief onderzoek is een onderzoek waarbij je op voorhand niet weet waar je op moet letten (Van Thiel, 2010). Deze manier van onderzoek doen heeft geleid tot interessante inzichten over hoe betekenisgeving rondom het thema duurzaamheid de verduurzaming van een hogere onderwijsinstelling zoals de Universiteit Utrecht beïnvloedt.

Duurzaamheid dringt de laatste jaren goed door bij organisaties. Ook de universiteiten in Nederland realiseren zich dat ze iets met het vraagstuk moeten doen of in ieder geval het goede voorbeeld moeten geven. Duurzaamheid is echter ook een containerbegrip, waardoor het niet altijd dezelfde betekenis krijgt. Deze verschillende betekenissen leiden tot discussies en frictie die uiteindelijk niet altijd leiden tot een daadwerkelijke verduurzaming van de organisatie. De hoofdvraag van het onderzoek luidt dan ook; hoe speelt betekenisgeving een rol bij de verduurzaming van de Universiteit Utrecht?

Deze vraag is belangrijk om te stellen omdat gezaghebbende organisaties zoals de UNESCO stellen dat het hoger onderwijs, dus ook universiteiten, een belangrijk rol hebben bij het creëren van een duurzame samenleving. Over de rol van het hoger onderwijs binnen de samenleving heeft echter niet iedereen dezelfde mening. Dit onderzoek zal uiteindelijk laten zien dat er met betrekking tot duurzaamheid twee verschillende betekenissen binnen de context van de Universiteit Utrecht aan duurzaamheid gegeven wordt. Ten eerste krijgt duurzaamheid niet de allesomvattende betekenis zoals de UNESCO (2004) en UN (1987) die aan duurzaamheid gegeven. En ten tweede wordt er ook een andere betekenis gegeven aan de rol die de universiteit heeft met betrekking tot het thema duurzaamheid. Beide betekenissen dragen bij aan het feit dat duurzaamheid nog niet in alle facetten van de Universiteit Utrecht is geïntegreerd. De verduurzaming van het hoger onderwijs is daardoor een complex vraagstuk van organisatieverandering waarin achterhaald moet worden welke belangen er spelen bij bepaalde betekenissen die gegeven worden.

In dit hoofdstuk zal eerst een introductie van de casus 'de Universiteit Utrecht', en het vooronderzoek plaatsvinden. In paragraaf 1.2 wordt het probleem omschreven en wordt uitgelegd welke 'betekenis' binnen dit onderzoek aan duurzaamheid gegeven wordt. In paragraaf 1.3 wordt de doelstelling van dit onderzoek en de daarbij behorende hoofdvraag omschreven. Vervolgens wordt hier ook een verwachting over uitgesproken. In paragraaf 1.4 en 1.5 worden achtereenvolgens de relevantie van het onderzoek en de onderzoekbenadering besproken.

1.1. Context van het onderzoek

Sinds 2010 heeft de werkgroep duurzaamheid van de universiteitsraad van de UU (Hierna U-raad) bij het College van Bestuur (Hierna CvB) erop aangedrongen dat de UU meer moest gaan doen met het thema duurzaamheid. In 2012 heeft het CvB vier strategische thema's vastgesteld waarop de UU zich de komende jaren zal concentreren. Duurzaamheid is één van deze thema's geworden, mede dankzij de druk vanuit de U-raad.

Op 11 november 2013 heeft de Universiteit Utrecht een Green Office Utrecht (Hierna GOU) opgezet naar voorbeeld van de Universiteit van Maastricht en Wageningen. Het idee achter het opzetten van de GOU was om, door gebruik te maken van alle aanwezige kennis, de duurzaamheid van de Universiteit Utrecht op een hoger plan te brengen. Daarnaast heeft de GOU als taak om duurzaamheid een meer zichtbaar en toegankelijk onderdeel te maken van het universiteitsleven en de verandering van onderaf aan te jagen. Binnen GOU heb ik de functie van Beleid en Transparantie stagiaire. Binnen deze functie ben ik mede verantwoordelijk voor het vertalen van het duurzaamheidsbeleid naar de alledaagse praktijk van de student en medewerker bij de UU en ook om de transparantie over dit beleid te versterken. Gedurende een periode van zes maanden heb ik me als stagiaire van de GOU kunnen verdiepen in het verduurzamingsproces van de Universiteit Utrecht.

Uiteindelijk heeft deze periode van zes maanden het vooronderzoek gevormd. Als beleid en transparantie stagiaire ben ik namelijk met zoveel verschillende aspecten van de Universiteit Utrecht bezig geweest dat het onmogelijk was om dit allemaal in één master thesis te vatten. Om het onderzoeksveld af te bakenen is daarom gekozen voor een vergelijking te maken tussen twee faculteiten. De andere gedachte bij de keuze voor een vergelijking was omdat de mate van integratie van duurzaamheid binnen een organisatie alleen duidelijk kan blijken wanneer dit wordt afgezet tegen de mate van hetzelfde thema binnen een andere organisatie.

Omdat de verdere organisatiestructuur van de Universiteit Utrecht een bron van informatie is voor de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek wordt deze structuur niet in de inleiding besproken. In de volgende paragraaf wordt de aanleiding voor dit onderzoek en de definitie die duurzaamheid binnen dit onderzoek krijgt besproken.

1.2 Probleem beschrijving en definitie duurzaamheid

In de business case van de Green Office Utrecht staat het volgende over de te volgen strategie:

"De manier waarop GOU haar missie wil realiseren, is door het duurzaamheidsbeleid te koppelen aan de dagelijkse praktijk en belevingswereld van haar studenten en medewerkers; duurzaamheid komt naar je toe! GOU maakt het beleid van de UU inzichtelijk voor medewerkers en studenten en stelt tegelijkertijd de vraag terug; wat doe jij?"

(Business case Green Office Utrecht, SOON, feb 2013)

Dit citaat wekt de indruk dat de koppeling van beleid aan de dagelijkse praktijk en belevingswereld als belangrijke voorwaarde wordt gezien voor de duurzame ontwikkeling van de UU. Bij de uitvoering van mijn functie is het mij opgevallen dat er nog weinig duidelijkheid bestaat over wat de UU precies bedoelt met duurzaamheid en wat dit zou moeten betekenen voor de alledaagse praktijk van student en medewerker. Volgens de speciale website van UU voor duurzaamheid (www.uu.nl/duurzaamheid) is de visie van de UU op duurzaamheid als volgt:

"De ontwikkeling van een duurzame samenleving is één van de grootste uitdagingen in de 21e eeuw. De Universiteit Utrecht neemt haar maatschappelijke verantwoordelijkheid om hier een actieve bijdrage aan te leveren, niet alleen in ecologisch, maar ook in economisch en sociaal opzicht. Enerzijds door het delen van wetenschappelijke kennis, anderzijds door zelf een inspirerend voorbeeld te zijn. Een goede balans

tussen People, Planet en Profit is hierbij steeds uitgangspunt.” (www.uu.nl/duurzaamheid, geraadpleegd op: 11-03-2014)

10

People, Planet en Profit en de balans daartussen is een veel gehanteerde definitie van duurzaamheid. In de literatuur (Zie bijvoorbeeld van Tilburg, van Tulder, Francken en Da Rosa, 2012, Elkington, 1997) wordt er weinig gezegd over wat ‘balans’ concreet inhoudt. Waarschijnlijk verwijzen ze met ‘balans’ naar het Brundtland rapport waarin wordt gesteld dat ons handelen in balans is als het de toekomstige generaties niet benadeelt (UN, 1987). De kritische vraag die je hierbij kunt stellen, is in hoeverre individuen hun handelen af kunnen stemmen op effecten van dat handelen, die zich pas in de verre toekomst voordoen (Rosner, 1995).

Door dit definitieprobleem heeft duurzaamheid terecht het stempel ‘containerbegrip’ gekregen en kan daarom op veel verschillende manieren invulling gegeven worden aan het begrip duurzaamheid, zonder dat iemand kan zeggen of het waar of niet waar is. Zo merk ik op uit de inventarisatielijst van het onderwijsaanbod op het gebied van duurzaamheid, dat meer dan 80% van het aanbod onder Bèta studies valt. Daarnaast is het mij opgevallen dat in de vele informele gesprekken met; sleutelfiguren in het verduurzamingsproces, studenten van de verschillende faculteiten en mijn observaties tijdens onze maandelijkse brainstormavonden, duurzaamheid binnen het onderwijsveld van de Universiteit Utrecht voornamelijk wordt gezien als een ecologisch probleem (*planet*) en in veel mindere mate als sociaal probleem (*people*). Dit terwijl de hierboven genoemde visie duurzaamheid veel meer vanuit alle drie de kanten benadert. Deze blik op duurzaamheid heeft zo zijn weerslag op de benadering van duurzaamheid. Zo bleek een bestuurder van een studievereniging in de alfa richting bijvoorbeeld een andere benadering te hanteren dan ik:

“Onze studie heeft echt niks met duurzaamheid te maken en dat jij dat verband wel ziet komt omdat het jouw ding is” (Bestuurder studievereniging, 18-02-2014).

Wat ik hiermee wil laten zien, is dat er door mensen/groepen op verschillende manieren invulling gegeven kan worden aan duurzaamheid en de rol die zij daarin hebben. Mijn verwachting is dat wanneer een organisatie wil verduurzamen, en daarbij niet duidelijk aangeeft wat het verstaat onder duurzaamheid (en wat dat betekent voor alle stakeholders binnen en buiten deze organisatie), er op verschillende manieren invulling aan gegeven zal worden. En dit heeft zo zijn contraproductieve effecten op de door de organisatie beoogde verduurzaming.

Omdat deze verschillende interpretaties ook binnen de Universiteit Utrecht lijken te bestaan is het interessant om de Universiteit Utrecht als case studie te gebruiken en te onderzoeken hoe het hanteren van verschillende betekenissen van duurzaamheid effect heeft op het verduurzamingsproces van een organisatie zoals de Universiteit Utrecht.

De definitie van duurzaamheid die hierbij gehanteerd wordt is een definitie van Lozano (2006), omdat hierin de rol van onderwijsinstellingen expliciet wordt aangeduid;

“A change process, in which the societies improve their quality of life, reaching dynamic equilibrium between the economic and social aspects , while protecting, caring for and improving the natural environment. This integration and equilibrium among these three aspects must be taught and transferred from this generation to the next and the next.”

1.3 Doelstelling, vraagstelling en verwachting bij het onderzoek

Het uiteindelijke doel van dit onderzoek was om een inzicht te krijgen in de manier waarop betekenissen, die aan duurzaamheid gegeven worden, invloed kunnen hebben op de verduurzaming van de Universiteit Utrecht. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt dan ook als volgt:

Hoe speelt betekenisgeving een rol bij de verduurzaming van de Universiteit Utrecht?

Onder verduurzaming wordt de integratie van duurzaamheid in alle facetten van de Universiteit Utrecht verstaan. Deze betekenis aan het begrip verduurzaming is afgeleid uit het brede aanbod aan literatuur over integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs¹. Zo roepen de UNESCO en ULSF hoger onderwijsinstellingen op om duurzaamheid in alle facetten van de organisatie te integreren en om, zoals Dingle (1998) dat noemt, de leiders van de toekomst een hoge mate van ecologische geletterdheid aan te leren (in hoofdstuk 2 kom ik hier op terug).

Om een antwoord te geven op de hoofdvraag is gekozen om de betekenissen, die binnen de faculteitsbesturen en faculteitsraden van twee faculteiten aan duurzaamheid gegeven worden, met elkaar te vergelijken. Er is voor gekozen om de twee faculteiten te kiezen die, qua vakinhoud, het meest uit elkaar leken te liggen. Aan de ene kant is de faculteit Geowetenschappen veel bezig met milieukunde en daarom van oudsher al actief betrokken bij het vraagstuk duurzaamheid. Als tegenpool is Geesteswetenschappen gekozen omdat hun vakinhoud het minste raakvlak heeft met duurzaamheid (vanuit de gebruikelijke, technologische, benadering van duurzaamheid). De interviewvragen, die de rode draad vormden tijdens de interviews met de respondenten, kunnen gezien worden als de deelvragen van dit onderzoek. Dit waren de volgende vragen:

- Hoe wordt binnen de faculteit Geowetenschappen en Geesteswetenschappen duurzaamheid gedefinieerd?
- Hoe zien medewerkers van de faculteit Geowetenschappen en Geesteswetenschappen hun rol in het verduurzamingsthema?
- Wat is volgens de medewerkers van de faculteit Geowetenschappen en Geesteswetenschappen de rol van de UU met betrekking tot duurzaamheid?
- Hoe staan medewerkers van de faculteit Geowetenschappen en Geesteswetenschappen tegenover de integratie van duurzaamheid in het onderwijs en onderzoek?

Bij deze deelvragen heb ik aan de hand van mijn ervaring uit het vooronderzoek de volgende verwachting; Geowetenschappen benadert duurzaamheid van oudsher sterk vanuit het milieu/technisch perspectief, omdat het een Bèta faculteit is en milieukunde een centraal vak is. Bij Geesteswetenschappen weet men ook niet anders dan dat duurzaamheid voornamelijk een milieu vraagstuk is. Beide zullen ze daardoor minder het belang zien van de sociale/gedragskant van het maatschappelijk vraagstuk duurzaamheid. Hierdoor zal Geowetenschappen Geesteswetenschappen niet betrekken bij het vraagstuk en zal Geesteswetenschappen ook niet zelf het initiatief nemen om te kijken welke bijdrage zij kunnen leveren aan het vraagstuk duurzaamheid.

1.4 Relevantie van het onderzoek

Zoals later in het theoretisch kader (hoofdstuk 2) ook zal blijken, is er al veel onderzoek gedaan naar de verduurzaming van hoger onderwijsinstellingen. Dat er zoveel onderzoek gedaan wordt komt doordat het hoger onderwijs een belangrijke rol krijgt bij de verduurzaming van onze samenleving (UNESCO, 2004; ULSF, 1990; UN, 1987). Wat een onderzoek naar betekenisgeving echter relevant maakt, is de constatering dat in het beschikbare onderzoek weinig aandacht besteedt wordt aan processen van betekenisgeving rondom het vraagstuk duurzaamheid. De relevantie van dit onderzoek is dat er een poging wordt gedaan om dit 'gat' in de theorie over de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs op te vullen.

1.5 Onderzoekbenadering

Dit onderzoek wordt sterk geleid door een persoonlijk standpunt. Dit standpunt houdt in dat bij de behandeling van het thema duurzaamheid in het hoger onderwijs het psychologische/sociale aspect onvoldoende belicht wordt. Mijn eigen betekenisgeving aan het begrip duurzaamheid speelt dus een grote rol in het achterhalen welke betekenis medewerkers van de UU aan duurzaamheid geven. In het theoretisch hoofdstuk zal ik daarom een onderbouwing geven van waarom er meer aandacht moet komen voor het sociale aspect van duurzaamheid en waarom duurzaamheid als een holistisch vraagstuk behandeld moet worden binnen het hoger onderwijs.

De onderzoekbenadering die hier het beste bij past is het kritisch perspectief omdat de huidige machtstructuren of betekenissen bloot gelegd worden met als doel die te veranderen (Deetz, 1996). Ik ben me echter ook bewust van het feit dat de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs, op de manier waarop onder andere de UNESCO het voorstelt (dat duurzaamheid in al het onderzoek, onderwijs en de bedrijfsvoering van het hoger onderwijs geïntegreerd moet worden) een erg complexe verandering is waarbij er meerdere betekenissen van het begrip duurzaamheid gehanteerd worden. Om recht te doen aan deze complexiteit, is de gehanteerde onderzoekbenadering dan ook een combinatie van een kritisch en constructivistisch onderzoeksperspectief.

1.6 Resumé & Leeswijzer

In dit hoofdstuk zijn de context van het onderzoek en het probleem binnen die context beschreven. Hieruit blijkt dat binnen de Universiteit Utrecht (context) er weinig duidelijkheid bestaat over wat duurzaamheid inhoudt. Om te onderzoeken welk effect dat heeft op de verduurzaming van de Universiteit Utrecht is daarom de hoofdvraag van dit onderzoek; hoe speelt betekenisgeving een rol bij de verduurzaming van de Universiteit Utrecht? Naast dat er binnen de Universiteit Utrecht verschillende betekenissen gegeven lijken te worden aan duurzaamheid is deze onderzoeksvraag ook relevant voor een grotere wetenschappelijke kennis rondom de rol van hoger onderwijsinstellingen binnen de samenleving. Partijen zoals de UNESCO stellen namelijk dat hoger onderwijsinstellingen een belangrijke rol hebben bij het verduurzamen van de samenleving. Dit onderzoek zal meer inzicht geven in hoe er binnen een universiteit gedacht wordt over duurzaamheid en hoe dat in relatie staat tot de fundamentele vraag over de rol van hoger onderwijsinstellingen binnen de samenleving. Dit zal gebeuren aan de hand van een kritisch en constructivistisch onderzoeksperspectief.

In het volgende hoofdstuk zal de literatuur die in dit onderzoek wordt toegepast worden besproken. Vervolgens zal in hoofdstuk drie de onderzoeksmethodologie besproken worden. In hoofdstuk vier worden de bevindingen van het onderzoek weergegeven. Deze bevindingen worden vervolgens in hoofdstuk vijf geanalyseerd aan de hand van de gebruikte literatuur. Tenslotte zal in het laatste hoofdstuk, hoofdstuk zes, de conclusie gevormd worden, de resultaten bediscussieerd en wordt er een advies gegeven aan de Universiteit Utrecht en voor vervolg onderzoek.

2.Literatuur

In het eerste deel van dit hoofdstuk zal na een theoretische beschrijving van de context van dit onderzoek een kritische reflectie gegeven worden op de literatuur over de rol die wordt toebedeeld aan het hoger onderwijs in het bewerkstelligen van een duurzame samenleving. Het tweede deel van dit hoofdstuk moet gezien worden als een (theoretische) aanvulling op de bestaande literatuur over de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs. De theorie wordt aangevuld vanuit een kritisch perspectief op de organisatieverandering. Dit betekent dat de rol die toebedeeld wordt aan het hoger onderwijs als een sociaal construct wordt gezien en dat het een waarheid is die niet algemeen geaccepteerd hoeft te zijn.

2.1 Een duurzame samenleving: de rol van het hoger onderwijs

In de inleiding valt te lezen dat er een belangrijke rol wordt toegekend aan het hoger onderwijs in het bereiken van een duurzame samenleving. In deze paragraaf wordt er iets meer verteld over deze rol en waarom dit belangrijk is (2.1.1). Vervolgens wordt ingegaan op de verandering die hierdoor verwacht wordt van het hoger onderwijs (2.1.2) en waarom deze verandering (nog) niet heeft plaatsgevonden (2.1.3). In de laatste subparagraaf (2.1.4) worden de oplossingen die de literatuur hiervoor biedt bekritiseerd.

2.1.1 Definitie duurzaamheid en de rol van het hoger onderwijs

Duurzaamheid heeft vele noemers, zoals Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO), Corporate Social Responsibility (CSR), Corporate Sociatal Acountability (CSA) etc. (Van Marrewijk, 2003; van Tilburg, van Tulder, Francken en Da Rosa, 2012). Binnen elke noemer wordt echter naar de definitie van duurzaamheid volgens het Brundtland rapport verwezen:

“Een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie wereldburgers, zonder dat daarbij het vermogen van de toekomstige generaties in gevaar wordt gebracht om in hun eigen behoefte te kunnen voorzien”.

Vrije vertaling uit het Our Common Future (UN, 1987, p. 15).

Deze definitie wordt vervolgens geregeld vertaald naar:

"Het vinden van een balans tussen 'People, Planet & Profit' (Elkington, 1997; van Tilburg et al. 2012).

Hierbij staan, in mijn ogen, *People* en *Profit* voor; 'de behoeften van de mens', en *Planet* voor; 'het gevaar'. Wat met duurzaamheid eigenlijk gesteld wordt is dat als *People, Planet & Profit* niet in balans zijn, we ervoor zorgen dat de toekomstige generaties niet in hun behoeften kunnen voorzien.

Wat vervolgens vaak over duurzaamheid gezegd wordt is dat het een containerbegrip is (Van Marrewijk, 2003; Cramer, Jonker & van de Hijeden, 2004; van Tilburg, et al., 2012). En dat is ook logisch omdat de boven genoemde definities allesbehalve duidelijk zijn. Wat zijn bijvoorbeeld 'de behoeften'? En wie weet wat 'de toekomstige generaties' nodig hebben? Waar ligt 'de balans'? De definitie van duurzaamheid laat dus veel ruimte over voor iedereen, die er mee te maken krijgt, om er een eigen betekenis aan te geven.

Omdat duurzaamheid uiteindelijk gaat over het samenleven mét de natuur en niet ten koste van de natuur, wordt in de gehele samenleving duurzaamheid vaak geassocieerd met milieu. Gevolg hiervan is dat er tot nu toe geprobeerd wordt om met technologische oplossingen te komen (Van Egmond, 2011). Duurzaamheid gaat echter verder dan technologische oplossingen. Het gaat ook over onze normen en waarden en met de manier waarop wij met elkaar omgaan. De UNESCO heeft het dan ook over *sustainable development* (duurzame ontwikkeling). Een duurzame samenleving is pas bereikt als oorlog, armoede, marginalisatie van vrouwen en de opwarming van de aarde opgelost zijn (*United Nations Decade of Education for Sustainable Development, 2004*). Wat hier impliciet gesteld wordt is dat alles met elkaar verbonden is en dat je de opwarming van de aarde niet kan stoppen door alleen technologische oplossingen te bieden, maar dat mensen ook andere normen en waarden moet aanleren waarin de afhankelijkheid van de mens van de natuur weer duidelijk is. Dit is ook wat Brundtland (1987) bedoelde met 'balans'. Deze balans tussen *people, planet & profit* wordt in de definitie van UNESCO 'quality of life' genoemd:

"Sustainable development is the will to improve everyone's quality of life, including that of future generations, by reconciling economic growth, social development and environmental protection." (United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, 2004, p. 2)

De definitie van duurzaamheid die in dit onderzoek echter gehanteerd zal worden is een definitie van Lozano (2006) zoals op pagina 10 geformuleerd is.

2.1.2 Verandering van het hoger onderwijs

Dat het hoger onderwijs een belangrijke bijdrage levert aan de duurzame ontwikkeling van de samenleving en dat duurzaamheid daarom geïntegreerd moet worden in al het onderwijs was al duidelijk in het rapport van Brundtland, *Our Common Future* (1987). Zo wordt hierin het volgende gesteld:

“De veranderingen in houding, sociale waarden en ambities die nodig zijn, zullen teweeggebracht moeten worden door grootschalige programma’s op het gebied van onderwijs, debat en publieke betrokkenheid” (quote in Van Egmond, 2011, p. 15).

Sterker nog, volgens Dingle (1998) heeft een universiteit de verplichting om al haar studenten een hoge mate van ecologische geletterdheid aan te leren (in Thomas, 2004, p. 34).

Van Egmond (2011), Lozano (2006) en Cortese (2003) stellen echter dat veel universiteiten zich óf niet bewust zijn van hun rol of, als ze dat wel zijn, ze duurzaamheid vooral associëren met een duurzaam milieu. Hierdoor zie je dat duurzaamheid bij veel universiteiten voornamelijk een onderwerp is van de technische studies. Dit heeft er volgens Cortese (2003) en Lozano (2009) onder andere mee te maken dat het hoger onderwijs gekenmerkt door een hoge mate van gespecialiseerde kennisgebieden en traditionele disciplines. Gevolg hiervan is dat het hoger onderwijs over-gespecialiseerde, monodisciplinaire academici oplevert (Lozano, 2009, p. 638).

Het holistisch perspectief

Waar de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs echter om vraagt is juist het tegenovergestelde. Omdat duurzaamheid een alles omvattend vraagstuk is moet juist vanuit verschillende disciplines aan gewerkt worden. De integratie vereist een interdisciplinaire houding binnen het hoger onderwijs in plaats van mono-disciplinaire houding. Interdisciplinair kan zich echter ook

binnen één faculteit tot onderwijs óf onderzoek beperken. Om deze verwarring te voorkomen stelt Lozano (2009) daarom voor om het punt van integratie dat we in het hoger onderwijs willen bereiken het 'holistisch perspectief' te noemen. Een hoger onderwijsinstelling die een holistisch perspectief op duurzaamheid hanteert, integreert duurzaamheid in haar gehele organisatie. Dus zowel in het onderwijs, onderzoek en in de bedrijfsvoering, van alle faculteiten, afdelingen, disciplines en studies. Door dit holistisch perspectief aan te nemen betekent dit dat er integraal onderzoek en onderwijs opgezet wordt. En dit is volgens Cortese (2003) en Van Egmond (2011) belangrijk, omdat mensen dan vanuit alle wetenschappelijke paradigma's naar de werkelijkheid kunnen kijken, wat volgens hen een voorwaarde is om tot een duurzame samenleving te kunnen komen.

Waar onder andere de UNESCO om vraagt is een verandering van een monodisciplinair perspectief op duurzaamheid naar een holistisch perspectief op duurzaamheid. Dat deze holistische integratie van duurzaamheid nog niet plaats heeft gevonden, wordt in de volgende paragraaf aan de hand van verschillende onderzoeken toegelicht.

2.1.3 Wat is er, meer dan 15 jaar na 'Our Common Future' van dit holisme terecht gekomen?

Na *Our common future* (1989) is er veel onderzoek gedaan naar het verloop van de integratie van *sustainable development* (hierna duurzaamheid) in het hoger onderwijs (Fien, 2002). Er is zelfs een speciale tijdschrift voor opgericht; *International Journal of Sustainability in Higher Education*. In dit brede aanbod van literatuur is er overeenstemming over de redenen dat duurzaamheid niet geïntegreerd wordt in het hoger onderwijs. Volgens Cortese (2003), Lozano (2009) en Fien (2002) komt dit doordat het hoger onderwijs over het algemeen georganiseerd is in zeer gespecialiseerde vakgebieden en traditionele disciplines. Het probleem van deze specialisatie, is dat interdisciplinariteit ontmoedigd wordt terwijl juist het tegenovergestelde nodig is om het hoger onderwijs haar rol te laten vervullen. Hoewel deze overspecialisatie de kern van het probleem lijkt zijn, zijn er vele andere problemen.¹

Tabel 2.1	
Probleem	Korte omschrijving
Gebrek aan bewustzijn, betrokkenheid en interesse	Duurzaamheidsleiders van universiteiten klagen vaak over onbewust zijn en desinteresse van de universiteitsgemeenschap in duurzaamheid. Zij begrijpen hun rol niet en doen daardoor niet mee.
Organisatie structuur	Universiteiten worden gekenmerkt door hun decentrale management, bureaucratie, hoge student en medewerkers omloop en veel niet gestandaardiseerde processen. universiteiten zijn eigenlijk gewoon zeer conservatieve plekken die weinig mogelijkheden bieden voor nieuwe paradigma's. Door deze eigenschappen wordt consensus amper bereikt waardoor duurzaamheid managers hun blikveld richten op maar één gebouw of één departement.
Gebrek aan financiering	Door bezuinigingen op het hoger onderwijs worden de financiële middelen meer gericht op de doelen met de hoogste prioriteit,

¹ De redenen van Velazquez, Munguia en Sanchez (2005) zijn gebruikt omdat zij een uitgebreide literatuuranalyse hebben gedaan van de literatuur tussen 1990 tot 2002. Daarnaast heeft recent onderzoek zoals Lozano (2009) geen nieuwe inzichten opgeleverd.

	duurzaamheid is daar vaak niet één van.
Gebrek aan steun van universiteitsbestuurders	Steun van de top van de universiteit is nodig. Vanuit deze top wordt er vaak juist weerstand ervaren. Het ontbreekt binnen universiteiten vaak aan echte leiderschap.
Gebrek aan tijd	Mensen die duurzaamheid binnen de universiteit promoten doen dit vaak naast hun reguliere activiteiten. Ze zijn dus sterk afhankelijk van vrijwilligers en die hebben vaak andere prioriteiten zoals examens die voor gaan. Resultaat is dat je aan het eind van de academische periode niet meer kan vertrouwen op deze vrijwilligers waardoor projecten stil komen te liggen.
Gebrek aan toegang tot data	Bedrijven zijn terughoudend in het vrijgeven van informatie over hun duurzaamheid praktijken aan studenten. Zo ook universiteiten. Zo zijn gegevens over water en energieverbruik bijvoorbeeld niet inzichtelijk.
Gebrek aan training	Weinig mensen hebben opleiding gehad in milieu problemen. Docenten onderwijzen en leren over duurzaamheid tegelijk. Docenten zijn dus niet getraind op het onderwijzen van duurzaamheid en dat heeft nadelige gevolgen voor de effectiviteit van de kennisoverdracht aan studenten.
Gebrek aan opportune informatie en communicatie	Belangrijke informatie is vaak verspreid over de verschillende departementen of directies binnen de universiteit. Deze informatie wordt vervolgens weinig gedeeld tussen de departementen.
Weerstand tegen verandering	Hoewel het belang van duurzaamheid misschien erkend wordt, zullen er partijen zijn wiens belangen er negatief door beïnvloed worden en dus weerstand zullen bieden tegen een verandering. Zo kan duurzaamheid binnen een studie gebied gezien worden als een indringer die onderwijs- en onderzoek methoden komt veranderen. Duurzaamheid wordt ook wel eens als iets theoretisch gezien.
Winst mentaliteit	Sinds twee decennia is er een sterke focus op winstgevendheid van de universiteit door de universiteitsbestuurders. Het lijkt erop dat subsidiewerving het ultieme doel is geworden van directeuren van veel hoger onderwijsinstellingen. Nadruk ligt op projecten die op korte termijn iets opleveren en niet op lange termijn
Gebrek aan rigoureuze regels	Er zijn te weinig regels met betrekking tot de integratie van duurzaamheid die gehandhaafd kunnen worden.
Gebrek aan interdisciplinair onderzoek	Stimuleren van interdisciplinaire onderzoek blijkt het lastigste te promoten. Vaak komt dit door onvoldoende coördinatie en samenwerking tussen experts van verschillende academische afdelingen.
Gebrek aan prestatie indicatoren	Hoewel het claimen van de effectiviteit van een initiatief belangrijk is, is er een gebrek aan prestatie indicatoren om de effectiviteit van af te leiden. De indicatoren die er zijn meten alleen de ecologische variabelen en niet de sociale of economische.

Gebrek aan beleid om duurzaamheid te promoten op campus	Hoewel beleid richting geeft aan doelen is tot een aantal jaar geleden weinig van dit soort beleid op het vlak van duurzaamheid binnen universiteiten gevonden. En als het er wel was dan werd het beleid niet nageleefd of gestimuleerd. Duurzaamheid managers zijn daarom hun eigen doelen gaan stellen zonder beleid en hebben nu moeite om het voor elkaar te krijgen.	18
Gebrek aan standaard definities of concepten	Er zijn te weinig standaard definities van sleutel concepten waardoor de promotie van duurzaamheid wordt bemoeilijkt.	

Bron: Velazquez et al. (2005) p. 384 - 388

Om de integratie van duurzame ontwikkeling toch tot een succes te maken worden er bekende tactieken zoals 'learning organizations' (Orr, 2002), innovatie theorie en leiderschap (Lozano, 2006) en de diffusie theorie (Lozano, 2009) uit de wetenschappelijk discipline van organisatieverandering gebruikt. Hoewel dit waardevolle tactieken kunnen zijn, valt het op dat er in de literatuur weinig aandacht wordt besteed aan de 'belangen' rondom het integratie proces. De rol van macht wordt door Lozano (2006) wel genoemd:

"Power is always present in any human being system. None of the approaches or strategies presented can be used to reduce or eliminate it. The power struggle drains resources and energy from individuals and from the system." (p.792)

En ook Velazquez et al. (2005) noemen het belang van winst in het integratie proces (zie tabel 2.1). Maar er wordt verder weinig geschreven over de rol die belangen spelen bij het integratie proces. En dat is vreemd, want wat wel elke keer terug komt in de literatuur is het belang dat, de top van de universiteit de integratie van duurzaamheid steunt met beleid en visie (Cortese, 2003; Thomas, 2004; Velazquez et al. 2005, Lozano, 2006/2009). Vervolgens vraagt men zich niet af welke belangen deze top heeft en of juist verschillende belangen niet de grootste obstakels zijn voor het integratie proces. Dat dit niet gevraagd wordt doet de oplossingen, die tot nu toe geboden zijn, wankelen. Er is een inzicht nodig in verschillende betekenisconstructies die nu nog niet meegenomen worden.

2.1.4 Missend inzicht

Bij de oplossingen die bestaande literatuur biedt is er veel vertrouwen in het *organizational development* (OD) of *multiple constituents* perspectief (MC) op organisatieverandering. Zo stelt Lozano (2006) bijvoorbeeld de normatieve re-educatie strategie voor en zoekt Orr (2002) de oplossing in de theorie van *the learning organization*. Het OD perspectief houdt in dat verandering teweeg gebracht kan worden door het trainen van medewerkers. Het MC perspectief houdt in dat verandering tot stand komt uit een onderhandeling tussen alle stakeholders. Nadeel van beide perspectieven op organisatieverandering en dus de oplossingen die Lozano (2006) en Orr (2002) bieden is dat er vanuit gegaan wordt dat verandering ontstaat uit consensus (Grievess, 2010).

Vanuit een kritisch perspectief op organisatieverandering zou echter gesteld worden, dat consensus tussen alle stakeholders niet mogelijk is, dan wel om verschillende redenen niet wordt gezocht. Realiteit, binnen dit perspectief, is volgens Berger & Luckmann (1966) een sociaal construct. Omdat hij gestructureerd is kunnen we hem ook verdraaien zodat het past bij onze ideologieën (in Grievess, 2010, p.30). Pfeffer (1981) stelt daarom dat we de rol van macht in deze sociale constructieprocessen moeten begrijpen en moeten weten wie er in die besluitvormingsprocessen participeren (in Grievess, 2010, p.30).

De volgende paragraaf gaat in op deze notie van Berger & Luckmann (1966), dat de realiteit een proces van sociale constructie is.

2.2 Betekenisgeving binnen een organisatie in het hoger onderwijs

In deze paragraaf staat de gedachte centraal dat de realiteit/werkelijkheid een sociale constructie is. Dit zal verder toegelicht worden aan de hand van het concept *sensemaking* van Karl Weick (1995) (2.2.1). Doordat hoger onderwijsinstellingen gekenmerkt worden door een eilandenstructuur (2.2.2) bestaan er binnen hoger onderwijsinstellingen vele habitatten (2.2.3). Binnen deze habitatten beschikken mensen over 'kapitaal' waarmee ze hun habitat en de bijbehorende *conceptuele kaders* zullen beschermen op het moment van verandering (2.2.4).

2.2.1 De vocabulaire van betekenisgeving

Binnen het kritisch perspectief wordt de waarheid gezien als een sociaal construct en dit wijkt daarmee af van de rationele constructie van de waarheid (Grievies, 2010). Deze sociale constructie bestaat uit een proces van *sensemaking* (hierna betekenisgeving). De betekenis, die mensen aan de waarheid geven, wordt bepaald door wat Weick (1995) het vocabulaire van betekenisgeving noemt. Dit vocabulaire bestaat uit drie dingen; *frames*, *cues* en een connectie. De *frames* (hierna conceptueel kader) zijn theorieën of denkwijzen die ontstaan zijn uit ervaringen uit het verleden. Bij een confrontatie met crisis situatie wordt dit conceptueel kader gebruikt om de chaos te structureren. Dit conceptueel kader worden pas ingezet als er aanleiding toe is. *Cues* vormen deze aanleiding. *Cues* (hierna *signalen*) zijn huidige momenten van ervaring die als onplezierig, afwijkend, extreem etc. worden ervaren. Welke signalen echter opgepikt worden en gebruikt worden voor betekenisgeving wordt bepaald door de context. Omdat de structuur van de context bepaald wordt door het conceptueel kader (Goffman in Weick, 1995), stelt Weick dat een aanwijzing alleen binnen een conceptueel kader zinvol is. Er moet altijd een connectie bestaan tussen de signalen en de conceptuele kaders, anders is er geen aanleiding tot betekenisgeving (Weick, 1995, p. 110). Wat Weick hiermee lijkt te bedoelen is dat welke signalen opgepikt worden, voor een groot deel bepaald wordt door de conceptuele kaders.

Als we willen begrijpen hoe betekenisgeving een rol kan spelen bij de verduurzaming van de Universiteit Utrecht moeten we ten eerste vaststellen wat de context is, en welke conceptuele kaders (2.3) er in die context gebruikt worden om ordening/betekenis te geven aan de chaos die 'verduurzaming' creëert.

2.2.2 Organisatie structuur als context voor betekenisgeving

Gastelaars (1997) zou de Universiteit Utrecht typeren als een professionele dienstverlenende organisatie, omdat de verbindingen tussen afdelingen horizontaal zijn en deze afdelingen een hoge mate van autonomie genieten (zie paragraaf 4.1). Door deze autonomie noemt Gastelaars deze organisatievorm ook wel een 'eilandenstructuur'(p.155)². Deze eilandenstructuur van hoger onderwijsinstellingen zoals die van de Universiteit Utrecht, is ontstaan uit een evolutie proces. Naarmate de organisatie groeit door het aanbieden van andere studierichtingen, wordt het steeds verder opgesplitst in verschillende faculteiten en afdelingen. Deze, steeds verdere, opsplitsing van de taken binnen een organisatie, maakt de structuur van een organisatie op den duur zo complex dat het

² *Horizontale* bindingen zijn volgens Gastelaars (1997, p.129) bindingen op het niveau van de werkvloer. Deze bindingen liggen voor de hand bij organisaties waarbij de sturing verlegd wordt naar de werkvloer omdat daar sprake is van een zekere autonomie of collectieve verantwoordelijkheid.

volgens de klassieke school van management belangrijk is om een rationele ontwerp (design) van de organisatie te maken, waarin specialisatie en verdeling van het arbeid centraal staat (Fayol in Grieves, 2010, p.9).

2.2.3 De *field* van betekenisgeving

De context waarin betekenis aan ervaringen gegeven wordt, kan in termen van Bourdieu (1977) de *field* genoemd worden. De *field* is namelijk de interne of externe omgeving van de organisatie die invloed heeft op het handelen van de leden van die organisatie (Bourdieu in Witman et al., 2010). Dit handelen wordt echter niet bepaald door de *field*, maar door de habitatten binnen deze *field* (Bourdieu, 1977). De habitus is namelijk, zoals omschreven door Bourdieu (1977), een intern model van sociale realiteit welke zich ontwikkelt door een socialisatie proces. Uit dit proces ontstaan deposities, die het (onbewust) gedrag van de mensen binnen deze habitus bepalen (Pels in Witman, Smid, Meurs & Willems, 2010, blz. 482). Deze habitus kan aan de hand van de definitie van cultuur van Schein (1984) ook wel de organisatie cultuur genoemd worden³. 'the basic assumptions' zijn dan de deposities van de habitus. Volgens de Man (2009) en Smircich (1983) heeft een organisatie echter niet één cultuur, maar meerdere subculturen. Bourdieu (1977) stelt óók dat er binnen een field meerdere habitatten zijn, elke habitat binnen een *field* kan gezien worden als een subcultuur binnen de algemene organisatie cultuur. In de rest van dit onderzoek wordt er alleen gewerkt met de concepten van Bourdieu, maar omdat cultuur een belangrijke rol speelt in het proces van betekenisgeving, is het belangrijk om de habitus gelijk te stellen aan cultuur.

Als we de deposities zien als het conceptueel kaders van Weick (1995), dan kan er aan de hand van het bovengenoemde, de volgende verwachting worden gesteld. Binnen een bepaalde *field* van een organisatie (organisatie cultuur) zijn er verschillende habitatten (sub culturen) die hun eigen conceptuele kaders (disposities) gebruiken om betekenis te geven aan de gebeurtenissen binnen die *field*. Omdat in een crisis situatie er strijd zal ontstaan tussen de verschillende habitatten over de betekenis die de situatie moet krijgen binnen de *field*, is belangrijk om te kijken hoe bepaalde betekenissen, binnen de 'arena' van de organisatie, uiteindelijk tot stand zijn gekomen (Bourdieu, 1995; Weick, Sutcliffe, & Obstfeld, 2005).

2.2.4 De 'arena' van het hoger onderwijs

De eilanden structuur van Gastelaars (1977) is een belangrijke kenmerk van de *field* (het hoger onderwijs) waarin de integratie van duurzaamheid plaats moet vinden. Door de hoge mate van autonomie van de verschillende habitatten (eilanden) is het concept 'kapitaal' van Bourdieu (1977) heel relevant. Wanneer een organisatie namelijk met een nieuwe situatie te maken krijgt, gaan de verschillende habitatten binnen de organisatie deze dubbelzinnigheid te lijf met hun eigen perceptuele kaders wat verschillende betekenissen van de situatie binnen de organisatie oplevert.

³ "Culture can now be defined as (a) a pattern of basic assumptions, (b) invented, discovered, or developed by a given group, (c) as it learns to cope with its problems of external adaptation and internal integration, (d) that has worked well enough to be considered valid and, therefore (e) is to be taught to new members as the (f) correct way to perceive, think, and feel in relation to those problems." (Schein, 1984, p.3).

Voor een succesvolle organisatieverandering zullen de betekenissen bijgestuurd moeten worden. Waar Lozano (2009) ervan uit gaat dat dit door middel van consensus bereikt kan worden, is Sonnaville (2006) 21 daar minder zeker van. Volgens Sonnaville vinden mensen van de verschillende habitatten het namelijk moeilijk om de confrontatie met elkaar aan te gaan, omdat dat hun eigen werkelijkheid zou kunnen ondermijnen (2006, p. 213). Wat er volgens Bourdieu eerder zal gebeuren, is dat de verschillende habitatten hun 'kapitaal' zullen gebruiken om hun eigen positie en betekenis van de werkelijkheid te beschermen. Dit kapitaal kan bijvoorbeeld de specialistische kennis of hiërarchische positie van de subcultuur zijn. Dit brengt ons bij het organisatie metafoor 'arena' zoals omschreven door Grieves (2010).

In deze arena bepalen formele en informele machtsstructuren de koers van de organisatie. Machtstructuren zijn volgens Weick (1995) dan ook een belangrijk aspect van de context die meegenomen moet worden wanneer het sociale constructieproces van betekenisgeving onderzocht wordt. Deze structuren kunnen namelijk politieke strijd over betekenissen opleveren (Starbuck & Milliken in Weick, 1995, p. 53).

Nu het proces van betekenisgeving en de context waarin dat plaatsvindt verduidelijkt is, zal in de volgende paragraaf specifieker in gegaan worden op de vocabulaires die gebruikt worden bij de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs.

2.3 De vocabulaires van de academische opleiding in relatie tot de integratie van duurzaamheid

Binnen de context van de academische opleiding bepalen de wetenschappelijke paradigma's hoe er naar de waarheid gekeken wordt (Koningsveld, 2006)⁴. Aan de hand van Weick (1995) zou gesteld kunnen worden dat deze wetenschappelijke paradigma's de vocabulaires voor betekenisgeving binnen de academische opleiding zijn. In deze paragraaf wordt aan de hand van deze constatering een theoretisch antwoord gegeven op de vraag welke rol betekenisgeving speelt in de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs.

2.3.1 Verandering van de wetenschappelijke paradigma's

Uit de literatuur blijkt dat duurzaamheid binnen hoger onderwijsinstellingen voornamelijk een ecologische betekenis heeft en er daardoor vanuit technische studies naar duurzaamheid gekeken wordt (Cortese, 2003; Lozano, 2006). Dat deze betekenis aan duurzaamheid gegeven wordt, komt volgens Van Egmond (2011) door het perspectief op wetenschappelijke kennis waar de moderne wetenschap zich sinds de Verlichting van de 18e eeuw zich in terug getrokken heeft; het modernisme (p.94). In andere woorden, het positivistische wetenschapsparadigma (vocabulaire) heeft de overhand binnen de academische opleiding (Grieves, 2010). Dit dominante vocabulaire zorgt ervoor dat alleen het technologisch conceptueel kader wordt geactiveerd en alleen de aanwijzingen opgepikt worden die binnen dit vocabulaire herkend worden bij het horen van het begrip duurzaamheid.

Om tot een duurzame samenleving te komen, zo stelt Van Egmond (2011), moeten dan ook van deze technologische betekenis af. In termen van Weick (1995) zegt Van Egmond eigenlijk dat, het vocabulaire

⁴ Er zijn vier wetenschappelijke paradigma's te onderscheiden; positivisme, interpretatief, kritisch en postmodernistisch (Grieves, 2010).

over duurzaamheid binnen de academische opleiding veranderd moet worden. Volgens hem moeten academici leren om duurzaamheid niet alleen met een positivistische vocabulaire te benaderen maar ook vanuit andere vocabulaires. Van Egmond noemt dit een algemeen mens- en wereldbeeld, maar Lozano (2006) noemt het, het holistisch perspectief op duurzaamheid. Waar beide echter om vragen, en waar de integratie van duurzaamheid in feite om draait, is het veranderen van de wetenschappelijke paradigma's. Voor de complexiteit van deze verandering richten we ons nu tot Koningsveld (2006). Volgens Koningsveld (2006), is iedereen het er over eens dat de universiteit zowel wetenschappelijk moet opleiden als academisch vormen. Volgens Koningsveld bestaat echter dé universitaire opleiding niet, waardoor het lastig is om de rol te bepalen (p.14). Wanneer Koningsveld echter kijkt naar de natuurwetenschappelijke studie, komt hij tot de conclusie dat er een verschil bestaat tussen een algemeen kritische levens houding, waarvan gedacht wordt dat academici die leren, en de kritisch-wetenschappelijke houding, die academici daadwerkelijk leren. Dit verschil komt doordat de specialistische ruimte waarin academici de opleiding tot een vak volgen, niet te vergelijken is met de alledaagse leefwereld (p.18). Academici, zo luidt de stelling van Koningsveld, worden onvoldoende opgeleid voor de praktijk. Hierin moet de academische vorming volgens Koningsveld in voorzien.

Wat belangrijk is om hier te realiseren, is dat de mens- en wereldbeelden van Van Egmond (2011), gezien kunnen worden als de wetenschappelijke paradigma's volgens Kuhn (1922).⁵ Een paradigma, zo stel Kuhn, is datgene wat een wetenschappelijke groep gemeen heeft (in Koningsveld, 2006, p. 116). Het lastige van deze paradigma's, is dat wetenschappelijke groepen hun discipline (*habitus*) en de daarbij behorende filosofische voorveronderstellingen, theorieën en waarden, met verve zullen verdedigen tegen wetenschappelijke groepen die andere paradigma's hanteren (Koningsveld, 2006). Koningsveld zou daarom ook stellen dat vragen om een de paradigmaverandering in de academische context, zoals Van Egmond (2011), Cortese (2003), Lozano (2006; 2010), Fien (2002), UNESCO (2004) etc., een hele lastige is. Dit vraagt om een wetenschappelijke revolutie.

Er zijn twee dingen die belangrijk zijn om te weten over deze revolutie. Ten eerste, dat hij gestart wordt door een subgroep binnen een wetenschappelijke groep. Deze subgroep moet blijvend op zoek zijn naar een verklaring van, in dit geval, de integratie van duurzaamheid (p.131). En ten tweede dat er vervolgens een aantal mensen van de gehele wetenschappelijke groep moeten gaan geloven dat een holistische benadering de oplossing kan zijn. Deze worden als revolutionairen gezien (131). Deze leden zullen dit alleen doen als ze de contouren van deze nieuwe benadering hebben gezien, aldus Koningsveld (2006). Deze subgroep en revolutionairen kunnen achtereenvolgens vergeleken worden met de *innovators* en de *early adopters* van de innovatie theorie die Lozano (2006) gebruikt.

Hiermee lijkt het erop dat het veranderen van wetenschappelijke paradigma's net zo rationeel bepaald kan worden als de vorming van consensus rondom een organisatieverandering. Vanuit een kritisch perspectief klopt dit echter niet, omdat er dan voorbij gegaan wordt aan de sociale, psychologische en economische krachten bij beslissingen. Laktos (1970) en Kuhn (1922), zouden het volgens Koningsveld hier mee eens zijn. Zij hebben inderdaad met een heel aantal voorbeelden laten zien dat op sommige momenten de keuzes rondom de invulling van het onderzoek niet rationeel bepaald zijn, en dat deze krachten inderdaad het lot van de theoretische ontwikkeling bepalen (Koningsveld, 2006, p. 167). Deze

⁵ Van Egmond (2011) noemt dit ook wel het integraal mens- en wereldbeeld. Dit is een zeer interessante theorie die ik door de focus van dit onderzoek niet heb kunnen behandelen. Als u meer wilt weten over hoe we een duurzame samenleving kunnen bereiken raad ik zijn boek aan; *Een vorm van beschaving*.

sociale, economische en psychologische krachten kunnen gezien worden als de aanwijzingen binnen het proces van betekenisgeving van Weick (1995).

2.3.2 Signalen voor de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs.

Aan de hand van de theorie van betekenisgeving van Weick (1995) kan gesteld worden dat, voor de integratie van duurzaamheid, de betekenis die aan duurzaamheid gegeven wordt, moet veranderen. De conceptuele kaders, die leiden tot deze ‘verkeerde’ betekenis van duurzaamheid, zullen echter pas veranderen als daarvoor aanwijzingen zijn. Een voorbeeld van een aanwijzing voor duurzame ontwikkeling, zou bijvoorbeeld de opwarming van de aarde kunnen zijn. De vraag is echter wat de aanwijzing is die de noodzaak van een integratie van duurzaamheid in alle vakgebieden duidelijk maakt. Waar het voor Dingle (1998) duidelijk is dat het hoger onderwijs de leiders van de toekomst oplevert, en deze leiders daarom een hoge mate van ecologische geletterdheid moeten leren (in Thomas, 2004), blijft dit nog een vrij vage aanwijzing voor de noodzaak om wetenschappelijke paradigma’s te integreren. Het lastige voor de integratie van duurzaamheid is de complexiteit van het begrip zelf. Volgens Rosner (1995) zit er een limiet aan onze menselijke perceptie voor het begrijpen van complexiteit. Wij mensen hebben daardoor alleen de capaciteit om op acute problemen te reageren. Problemen, die zich pas op de lange termijn voordoen, zien wij daardoor bewust en onbewust over het hoofd. Om de werking hiervan te illustreren gebruikt hij het voorbeeld van Senge (1990). Een kikker die je in een pan met koud water doet en deze vervolgens op laag vuur zet, blijft net zolang zitten totdat het te laat is (Senge in Rosner 1995, p.8). In termen van Weick (1995) is door de complexiteit van het begrip duurzaamheid het vaak lastig om de juiste signalen op te pikken, die het duidelijk maken dat de huidige conceptuele kaders binnen onze samenleving niet meer in balans zijn met wat de aarde kan dragen.

Als er dan toch een verandering teweeg gebracht moet worden, dan kan het beste gezocht worden in de discussie over de commercialisering van het hoger onderwijs (Arnowitz, 2000). In Nederland wordt deze discussie geleid door het Descartes Instituut in Utrecht. Wanneer we de *position paper* lezen van Dijstelbloem, Huisman, Miedema en Mijnhardt (17 okt 2013), dan wordt gesteld dat financiering is gaan bepalen welk onderzoek gedaan wordt en dat, in relatie hiermee, het onderwijs als minder belangrijk wordt gezien dan onderzoek. Hieruit kan afgeleid worden dat financiering een belangrijke signaal zou kunnen zijn voor het veranderen van vocabulaires.

2.4 Resumé:

Een belangrijk kenmerk van de organisatie context (field) waarin dit onderzoek heeft plaatsgevonden is dat het aan de hand van specialismen, opgedeeld wordt in verschillende disciplines (habitatten) (Gastelaars, 1997; Grieves, 2010). Deze specialisatie, wordt in de literatuur als één van de belangrijkste oorzaken aangemerkt voor de beperkte integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs (Fien, 2002; Cortese, 2003; Lozano, 2006/2010).

Wanneer de specialismen gekoppeld worden aan de wetenschappelijke paradigma’s van Kuhn (1922), dan kan aan de hand van het sociale constructieproces van betekenisgeving van Weick (1995) en de benadering van organisatie processen van Bourdieu (1977) een mogelijke verklaring gegeven worden. De integratie van duurzaamheid, zoals in de literatuur voorgesteld wordt, betekent dat de verschillende wetenschappelijke disciplines (habitatten) integraal moeten gaan samenwerken. Dit betekent dat habitatten met ververschillende wetenschappelijke paradigma’s (vocabulaires) samen moeten gaan

werken aan het vinden van 'de waarheid'. Omdat er binnen deze habitatten verschillend conceptuele kaders zijn over het vinden van 'de waarheid' (Koningsveld, 2006), kan verwacht worden dat de 24 verschillende habitatten het moeilijk vinden om deze integrale samenwerking aan te gaan, omdat ze hierdoor hun eigen werkelijkheid, of wel hun specialisme, dreigen te ondermijnen (Sonnville, 2009).

Waar de integratie van duurzaamheid impliciet om vraagt is het veranderen van de vocabulaires van betekenisgeving aan duurzaamheid binnen het hoger onderwijs en dus om een wetenschappelijke revolutie (Koningsveld, 2006). Of deze wetenschappelijk revolutie er komt, hangt er vanaf of genoeg mensen de signalen oppakken dat de huidige conceptuele kaders, die studenten in hun academische opleiding leren, niet voldoende zijn om de balans tussen People, Planet en Profit te creëren. Omdat de signalen die opgepikt worden, bepaald wordt door deze conceptuele kaders, is het belang van de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs, maar één van de waarheden in onze samenleving.

Gelukkig zijn er organisaties zoals de Verenigde Naties die wel de noodzaak zien, en zullen naar verwachting steeds meer druk gaan leggen op hoger onderwijsinstellingen, om duurzaamheid op een holistische wijze te integreren. Daarnaast komt er vanuit het bedrijfsleven ook een roep om, academici te leveren die circulair kunnen denken en interdisciplinair samen kunnen werken (Reingold, 2012, p.13). Dat deze druk opgevoerd wordt is belangrijk zo stellen Finger, Mercier & Brand (2000), want organisatieveranderingen in het belang van ecologische vraagstukken, zullen alleen ontstaan door duidelijke sturing van buiten af (p. 6).

3. Methodologie

Dit onderzoek heeft twee fasen van data verzameling gekend. De eerste fase was de periode waarin ik stage liep bij de Green Office Utrecht. Dit was geen meeloopstage waarin rustig geobserveerd kon worden. Als stagiaire had ik volle verantwoordelijkheid voor het vertalen van het duurzaamheidsbeleid van de Universiteit Utrecht naar de alledaagse praktijk. Deze fase kan ook wel gezien worden als het vooronderzoek. De tweede fase kwam aan het eind van deze stage periode. Na een analyse van het bijgehouden logboek (*fieldnotes*), en een interview met een hoge adviseur van het College van Bestuur, is de definitieve probleemstelling en onderzoeksvraag geformuleerd. De data uit deze tweede fase is voornamelijk gebruikt in dit 'hoofdonderzoek'. Hoewel er in het hoofdonderzoek niet is verwezen naar de ervaringen uit de *fieldnotes*, wil ik in de eerste paragraaf wel kort aandacht besteden aan de data verzameling tijdens het vooronderzoek.

3.1 Vooronderzoek

Voor het verzamelen van data tijdens het vooronderzoek is de participerende observatie als onderzoeksmethode gebruikt. Zes maanden stage lopen is te classificeren als een veelzijdige en relatief lange relatie met een gemeenschap, en komt overeen met de definitie van participerende observatie van Boeije (2005, blz. 55). Omdat ik echter actief bij heb gedragen aan het oplossen van het vraagstuk, dat onderwerp is van dit onderzoek, past *Action Research* (AR) nog meer als methode (Coghlan & Brannick, 2005, p. 3). Een bruikbare definitie waarmee AR verder uitgelegd kan worden is de volgende:

AR kan gedefinieerd worden als een opkomend onderzoeksproces waarin toegepast gedragswetenschap geïntegreerd wordt met bestaande organisatie kennis welke toegepast wordt in het oplossen van echte organisatie problemen. Het is gelijktijdig betrokken met het teweeg brengen van verandering binnen een organisaties en het leveren van zelfhulp competenties voor leden van die organisatie, als een toevoeging geven aan de wetenschappelijke kennis. Als laatst, is het een evoluerende proces dat wordt ondernomen in een geest van samenwerking en co-onderzoek (Shani and Pasmor, 1985, p. 439).

De keuze voor deze strategie heeft vele implicaties. Belangrijkste hiervan is dat je als onderzoeker continu een leercyclus aan het doorlopen bent waarin data een belangrijke rol speelt. Deze cyclus begint bij het nemen van een actie. Deze actie brengt gevolgen met zich mee. Deze gevolgen kan je als data zien. De volgende stap is dat je op deze data reflecteert, eventueel samen met de opdrachtgever, en vervolgens weer interpretaties maakt van wat er uit deze reflectie gehaald kan worden. Van deze reflectie en interpretatie leer je welke vervolgactie ondernomen moet worden en dat levert weer nieuwe data op. Daarmee is de cyclus rond (Coghlan & Brannick, 2005, p.21-31). Het doel van deze cyclus is om uiteindelijk dichterbij de oplossing van het probleem te komen. Uiteindelijk heeft deze cyclus mij gebracht tot de probleemstelling en vraagstelling van het hoofdonderzoek, en daarom is de methode van dit vooronderzoek relevant om te vermelden.

3.2. Onderzoeksstrategie hoofdonderzoek

3.2.1 Onderzoek discours

Er zou gesteld kunnen worden dat binnen dit onderzoek met een kritische blik naar de waarheid is gekeken. Er is geprobeerd te achterhalen welke betekenissen er aan duurzaamheid gegeven worden en wie die betekenissen uiteindelijk bepalen. Aan de hand van Gubba & Lincoln (1994) en Deetz (1996) zou het wetenschappelijke paradigma wat gehanteerd is kritisch genoemd kunnen worden. Hoewel het onderzoek geleid is door het persoonlijk standpunt dat het hoger onderwijs een meer interdisciplinair karakter moet krijgen, en een meer holistische benadering van het maatschappelijk vraagstuk duurzaamheid moet gaan hanteren, is dit standpunt ook maar een sociale constructie. Doordat het onderzoek benaderd wordt vanuit een sociaal constructivistische houding kan daarom het onderzoek ook bij het postmodernistische paradigma (Deetz, 1996), of constructivistische paradigma (Gubba & Lincoln, 1994), ingedeeld worden.

De sociaal constructivistische benadering houdt in dat, hetgeen wat volgens de data gezegd wordt, geanalyseerd zal worden met inachtneming van de context waarin het gezegd is. Hiermee kan namelijk het beoogde inzicht gegeven worden in herkomst van de verschillen in betekenisgeving. Deze techniek valt onder het constructivisme volgens Kitzinger (2004) omdat het, hetgeen wat gezegd is niet documenteert als de waarheid, maar als onderdeel van de wereld die het probeert te omschrijven (Silverman, 2011, 4e, p. 181).

Dit onderzoek is dan ook beter te omschrijven als een kritische reflectie op sociale constructies van duurzaamheid. Daarmee heeft het onderzoek zowel een kritische als constructivistische inslag. Uitgangspunt ten opzichte van veranderingen in organisaties, is dan ook dat deze niet bereikt worden door consensus, maar ontstaan uit conflict ofwel *dissensus* in de termen van Deetz (1996).

3.2.2 Onderzoeksstrategie

De onderzoekstrategie waarin deze onderzoek discours wordt toegepast is een 'case studie', of wel een geval studie. Dit houdt in dat een verschijnsel bestudeerd wordt in de natuurlijke context (Boeije, 2005, p. 21). De natuurlijke context is binnen dit onderzoek de Universiteit Utrecht. In de eerste fase van het onderzoek (vooronderzoek), was het echter ook duidelijk geworden dat de Universiteit Utrecht als natuurlijke context te groot is om in zijn geheel te onderzoeken. Zeker omdat dit een kwalitatief onderzoek betreft.

Om tot een keuze te komen van de cases binnen de Universiteit Utrecht, is in dit onderzoek gebruik gemaakt van de zogenaamde *exemplifying case*, waarvan het doel is "to capture the circumstances and conditions of an everyday or commonplace situation" (Yin, 2003, in Bryman, 2008, p. 56). De reden dat specifiek voor de faculteiten Geowetenschappen en Geesteswetenschappen gekozen is, is omdat tijdens het vooronderzoek een groot verschil is ervaren tussen de reacties van de studenten van deze twee faculteiten op de verduurzaming van de Universiteit. Bij de studenten van Geowetenschappen was het grootste bewustzijn dat zij een rol hebben in de verduurzaming van de Universiteit, en bleek ook dat ze die op verschillende manieren al nemen (zoal studenten van *Energie Siences* die bijvoorbeeld adviesrapporten schreven over punten die in de duurzaamheid verbeterd zouden kunnen worden). Studenten van Geesteswetenschappen waren zich hier het minst bewust van, en er waren zelfs voorbeelden dat de rol ontkend werd.

Er is gekozen voor een vergelijking tussen twee faculteiten en niet tussen twee ondersteunde diensten dan wel studieverenigingen, omdat de aanname gemaakt wordt dat de faculteit de invulling van het onderwijs en onderzoek van hun faculteit bepalen. 27

3.2.3 Kwaliteit van het onderzoek

Omdat dit zowel een kritisch als constructivistisch onderzoek betreft zijn er verschillende criteria waaraan de kwaliteit van dit onderzoek, in termen van betrouwbaarheid en validiteit, bepaald kan worden.

Vanuit een kritisch perspectief wordt de wetenschappelijke kwaliteit van het onderzoek volgens Guba & Lincoln (1994, p. 144) bepaald door;

- De mate waarin de historische context rondom het onderzoeksvraagstuk is meegenomen (de politieke, sociale, culturele, economische verleden),
- De mate waarin het onderzoek misvattingen probeert bloot te leggen,
- En de mate waarin het onderzoek aanzet tot actie.

Vanuit een constructionistisch perspectief worden door Guba & Lincoln (1994, p. 144) twee sets van criteria voorgesteld om de wetenschappelijke kwaliteit te bepalen;

1. Betrouwbaarheid, dat gebaseerd wordt op: geloofwaardigheid, overdraagbaarheid, betrouwbaarheid en objectiviteit,
2. Authenticiteit, dat gebaseerd wordt op: ontologische, educatieve, katalytische en tactische authenticiteit.

Aan het eind van dit hoofdstuk zal gereflecteerd worden op deze kwaliteitseisen.

3.3 Data

Voor het hoofdonderzoek zijn er twee data bronnen gebruikt, dit zijn interviews en bestaand materiaal (documenten en websites). Van deze data wordt in deze paragraaf de methode van verzameling en de selectie ervan besproken.

3.3.1 Interviews

Voor de interviews binnen het hoofdonderzoek is gekozen voor semigestructureerde interviews. In semigestructureerde interviews worden de interviewvragen afgeleid uit de variabelen uit het theoretisch kader, of uit de vragen in de probleemstelling (van Thiel, 2010). Hoewel het onderzoek geleid wordt door een theoretisch onderbouwd perspectief op duurzaamheid, zijn de interviewvragen opgesteld aan de hand van de vragen uit de operationalisering van de probleemstelling. Deze probleemstelling komt weer voort uit het vooronderzoek wat een topiclijst heeft opgeleverd (bijlage 1).

Voor de selectie van respondenten is er gekozen voor een elite-interview. Dit betekent dat vooraanstaande personen binnen de onderzoekssituatie zijn geïnterviewd (van Thiel, 2010, blz. 111). Er is gekozen voor deze 'elite' omdat dit de mensen zijn, die het meest te maken met het functioneren van hun faculteit, en daarom het eerste iets zullen merken van veranderingen in het algemene beleid van de Universiteit. Daarnaast heb is aangenomen dat deze mensen het meeste overzicht hebben van de

verschillende aspecten van de faculteit. Het was de bedoeling om van elke case twee directieleden en drie leden van de personeelsgeleding te interviewen. Uiteindelijk zijn van Geesteswetenschappen maar twee leden van de personeelsgeleding geïnterviewd omdat er verder weinig reactie kwam op het verzoek voor een interview. Dat betekent dat er in totaal negen interviews met medewerkers van de faculteiten Geo- en Geesteswetenschappen zijn afgenomen. Naast deze negen interviews is ook gebruikt gemaakt van het interview met een hoge adviseur van het College van Bestuur, en heeft er nog een interview plaatsgevonden met een bestuurslid van de faculteit Sociale wetenschappen. Dit laatste interview was alleen gedaan om de bevindingen van de analyse van de eerste 10 interviews te testen op generaliseerbaarheid en is verder niet meegenomen in het bevindingenhoofdstuk.

Anonimiteit

Om de anonimiteit van de respondenten te waarborgen, wordt er als volgt verwezen naar de respondenten;

- Lid personeelsgeleding (1/2/3) GW(Geesteswetenschappen)/GEO (Geowetenschappen)
- Bestuurslid (1/2) GW/GEO

Door het anonimiseren van de hoge adviseur is het onduidelijk geworden op welke manier deze een belangrijke bron van informatie is geweest. Daarom moet hier vermeld worden dat deze hoge adviseur van het College van Bestuur een sleutelpersoon is in de ontwikkeling van een duurzame Universiteit Utrecht.

3.3.2 Bestaand materiaal

Om een vergelijking te kunnen maken tussen wat er op papier staat over duurzaamheid, en met wat er in werkelijkheid van duurzaamheid gevonden wordt, is er gekozen voor bestaand materiaal als tweede databron. Het bestaand materiaal wat als data gebruikt is, zijn documenten en internet pagina's die iets vertellen over de aanpak van duurzaamheid binnen de Universiteit Utrecht als geheel, en specifiek binnen de faculteiten Geo- en Geesteswetenschappen. De documenten en internet pagina's die gebruikt zijn, zijn te vinden in tabel 3.1.

Tabel 3.1: Documenten en Internetpagina's
Documenten
Strategisch Plan Universiteit Utrecht 2012-2016
Jaarbegroting Universiteit Utrecht 2014
Notitie 'Universiteit Utrecht en Duurzaamheid' november 2012
Internetpagina's
www.uu.nl/duurzaamheid
www.uu.nl/university/utrecht/NL/profiel
www.uu.nl/university/utrecht/NL/profiel/Bestuurenorganisatie
www.uu.nl/university/utrecht/NL/profiel/Bestuurenorganisatie/universitairdiensten
www.uu.nl/university/research/nl/strategische-themas/duurzaamheid
www.uu.nl/faculty/geosciences/NL/profielenmissie
www.uu.nl/faculty/humanities/NL/organisatie/Profielenmissie
ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/societal-challenges

3.4. Analyse methode

Interviews

De interviews zijn, na opgenomen te zijn met een voice recorder, vrij letterlijk getranscribeerd. Bij dit transcriberen is er niet gelet op intonatieverschillen of pauzes. De interviews zijn niet geanalyseerd op basis van bijvoorbeeld *conversation analysis*, zoals bij een sociaal constructivistisch perspectief verwacht zou worden (Silverman, 2011, 4e). In plaats daarvan zijn de interviews gezien als een bron van data en op een emotionalistische wijze geanalyseerd. Dit betekent dat er van de interviews verwacht wordt dat ze een authentieke inzicht kunnen geven van ervaringen van mensen (Silverman, 2011, 4e).

Documenten en internetpagina's

Bij de analyse van bestaand materiaal zoals de documenten en internet pagina's, kan je vier benaderingen hanteren bij het bestuderen ervan (Silverman, 2011, 3e). In dit onderzoek zijn de documenten en internet pagina's benaderd als een bron van informatie en niet als onderwerp op zichzelf. De analyse heeft vervolgens op basis van de inhoud plaatsgevonden en niet op 'gebruik' en 'functie' binnen de context van de casus.

Codering

Voor het coderen van de data zijn de coderingsfases van de onderzoekslang gebruikt (Boeije, 2005, blz. 83). In de eerste 'open' coderingsfase bleken er vier gesprekslijnen te zitten in de interviews;

- De algemene definitie van duurzaamheid,
- De rol van de universiteit met betrekking tot duurzaamheid,
- De daadwerkelijke invulling van het verduurzamingproces en
- De reacties op de stelling dat onderwijs geïntegreerd zou moeten worden in al het onderwijs.

Deze verhaallijnen zijn *constructed codes*, omdat ze ontstaan zijn door de topiclijst van de interviews, welke weer bepaald zijn door de theoretische concepten en het vooronderzoek (Boeije, 2005).

Rondom deze categorieën zijn in de axiaal coderingsfase de hoofdcodes en subcodes geplaatst. Het was moeilijk om te bepalen wat als hoofdcodes genomen zou moeten worden, omdat er vooraf geen rekening was gehouden met een belangrijk aspect van de organisatiestructuur, het onderscheid tussen de organisatieonderdelen onderzoek, onderwijs, valorisatie en bedrijfsvoering. Uiteindelijk is ervoor gekozen om de bespreking van de bevindingen per organisatieonderdeel te doen.

Na de axiaal coderingsfase is er een keuze gemaakt van de focus van het onderzoek. Betekenisgeving, zeker in combinatie met duurzaamheid, is zulke complexe materie dat alle data wel aan elkaar te verbinden was. Uiteindelijk heeft dit geleid tot een codeboom die gebruikt is voor de gestructureerde analyse van de data.⁶

⁶ De codeboom is niet toegevoegd in de bijlages omdat de complexiteit en omvang ervan niet zouden bijdragen aan de begrijpbaarheid van dit onderzoek.

In de volgende paragraaf ga ik in op de gevolgen die de gehanteerde onderzoeksmethoden hebben op de kwaliteit van dit onderzoek.

3.5 Kwaliteit van het onderzoek

In interpretatief onderzoek zou je datatriangulatie toe kunnen passen om de validiteit en betrouwbaarheid van je onderzoek te kunnen vergroten (van Thiel, 2010). Hoewel dit in dit onderzoek ook mogelijk was geweest door gebruik te maken van de veld notities uit het vooronderzoek, is ervoor gekozen om dat om twee redenen niet te doen. Ten eerste door de beperkte omvang van dit onderzoek, en ten tweede omdat de veld notities te weinig focus hadden. Voor de kwaliteit van dit onderzoek is het niet erg dat er geen triangulatie is toegepast, omdat het geen interpretatief, maar een kritisch/postmodernistisch onderzoek betreft en daar gelden andere kwaliteitscriteria voor (3.1.3).

3.5.1 Rol onderzoeker

Het eerste aspect dat invloed heeft gehad op de kwaliteit van dit onderzoek is de rol van de onderzoeker. Omdat ik in het vooronderzoek een zeer actieve rol heb gehad, komt mijn rol als onderzoeker overeen met wat Boeije (2005) het *emic perspective* noemt. Hierbij zet de onderzoeker zichzelf in als instrument om data te verzamelen:

“Ze leven zich in de situatie van de onderzochte personen in, willen hun gewoonten leren kennen, observeren hun gedrag en proberen naar de omgeving te kijken zoals de mensen die ze onderzoeken dat doen” (Boeije, 2005, p.33).

Voor de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek heeft deze nauwe betrokkenheid in de casus gevolgen. Zo kan deze nauwe betrokkenheid de objectiviteit van de onderzoeker aantasten, wat ook wel *going native* genoemd wordt (van Thiel, 2010, p107).

Hoewel ik mee ga in het standpunt, waar het in dit onderzoek uiteindelijk over gaat, dat duurzaamheid holistisch geïntegreerd moet worden, en het onderzoek in die zin niet geheel neutraal genoemd zou kunnen worden, heeft dit juist voor gezorgd dat ik me niet heb vereenzelvigd met de organisatie. Juist door dit persoonlijk standpunt, heb ik een kritische houding aan kunnen nemen bij het verzamelen en analyseren van de onderzoeksgegevens. Doordat deze kritische houding aan is genomen, moet de kwaliteit van het onderzoek dan ook aan andere criteria getoetst worden.

3.5.2 Historische context, bloot leggen van misvattingen en aanzetten tot actie

Dit onderzoek voldoet aan de kwaliteitscriteria van kritisch onderzoek. In de bespreking van de literatuur is namelijk uitvoerig aandacht besteed aan de historische context van het onderzoek naar de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs. De kwaliteit was nog beter geweest wanneer ook de historische discussie over de rol van de universiteit in de samenleving was besproken maar hier was helaas geen ruimte voor.

Naast deze historische context, is er een misvatting in de literatuur over de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs blootgelegd. De misvatting is dat de integratie gestimuleerd zou kunnen worden vanuit een veranderproces waarin consensus als basis dient.

En als laatst zet dit onderzoek op twee manieren aan tot actie. Ten eerste wordt de hoop uitgesproken dat er een debat wordt gestart over de stelling dat duurzaamheid holistisch geïntegreerd zou moeten

worden. Ten tweede wordt er opgeroepen om meer vanuit een kritisch perspectief onderzoek te doen naar de integratie van duurzaamheid in hoger onderwijsinstellingen.

3.5.3 Betrouwbaarheid en authenticiteit

Om ook aan de kwaliteitseisen van constructivistisch onderzoek te voldoen, is het persoonlijk perspectief op het vraagstuk niet als de enige 'waarheid' gebruikt in dit onderzoek. In plaats daarvan ben ik boven mijn eigen perspectief gaan staan, en ben ik gaan kijken naar de implicaties die dit perspectief heeft, en de complexiteit van de implicaties benoemd. Door deze constructivistische houding aan te nemen, heb ik ervoor gekozen om geen eenduidige antwoorden te geven op de onderzoeksvraag om zo de geloofwaardigheid van het onderzoek te doen vergroten. Met de uitgebreide theoretische beschrijving van de aanleiding van dit onderzoek, heb ik daarnaast geprobeerd dit onderzoek overdraagbaar te maken. Daarnaast levert het literatuur hoofdstuk hopelijk een beter begrip op, van de complexiteit achter het integratievraagstuk van duurzaamheid in het hoger onderwijs, en heeft daarmee educatieve authenticiteit (Gubba & Lincoln, 1994).

3.5.4 Kritiek op het onderzoek

Hoewel dit onderzoek voldoet aan de kwaliteitscriteria van zowel kritisch als constructivistisch onderzoek, is er ook kritiek te leveren op het onderzoek. Zo zijn bijvoorbeeld de interviews niet benaderd als topic op zichzelf maar als bron, en daarom op de inhoud geanalyseerd. Hierdoor is er niet gekeken welke invloed de onderzoeker heeft gehad op de antwoorden die de respondenten gaven. Of mijn persoonlijk perspectief op de waarheid geen invloed heeft gehad op de onderzoeksresultaten kan daardoor niet achterhaald worden.

Ook zijn de documenten niet geanalyseerd op de manier waarop ze tot stand komen of gebruikt worden, alleen op inhoud. Hierdoor blijft het nog een raadsel waarom in de documenten en internet pagina's wel een holistische integratie van duurzaamheid binnen de Universiteit Utrecht verondersteld wordt, terwijl de top van de faculteiten zich geen voorstelling kan maken van deze holistische integratie. Hier zal bij vervolgonderzoek beter rekening mee gehouden moeten worden.

Als laatst is de complexiteit van het onderwerp de kwaliteiten van de onderzoeker te boven gegaan, wat de leesbaarheid, en daardoor de betrouwbaarheid van het onderzoek, geen goed heeft gedaan.

4: Bevindingen

Uit de vorige hoofdstukken moet duidelijk zijn geworden dat in dit onderzoek een bepaald perspectief op duurzaamheid leidend is. Dit kan ook wel het holistisch perspectief genoemd worden, omdat binnen dit perspectief duurzaamheid gezien wordt als een alles omvatten vraagstuk. Een duurzame samenleving wordt volgens dit perspectief niet alleen bereikt door het bedenken van technologische oplossingen voor het tekort aan water, voedsel, grondstoffen etc. Als we een echte duurzame samenleving willen bereiken is er een transitie nodig waarin de structuren en culturen van onze samenleving moeten veranderen. In deze transitie heeft het hoger onderwijs een essentiële rol (Brundtland, 1987). Wat deze rol voor het hoger onderwijs inhoudt is dat ten eerste het brede scala aan wetenschappelijke kennis samengebracht wordt in interdisciplinaire groepen. Deze interdisciplinaire groepen werken vervolgens aan een deel van de oplossing van het duurzaamheidsvraagstuk. Ten tweede vereist deze rol dat duurzaamheid geïntegreerd wordt in alle facetten van de organisatie, van bedrijfsvoering tot onderwijs en onderzoek. Dit is namelijk nodig om tot een integraal mens en wereld beeld te komen wat volgens Van Egmond (2011) een voorwaarde is voor een duurzame samenleving.

Daarmee is ook alles gezegd, want dit is maar één betekenis die aan duurzaamheid en de rol die de universiteit daarbij heeft gegeven kan worden. De vraag is echter of binnen de Universiteit Utrecht dezelfde betekenis aan duurzaamheid gegeven wordt en dus of duurzaamheid holistisch benaderd wordt. Dit hoofdstuk is het resultaat van de zoektocht naar het antwoord op deze vraag. De eerste paragraaf gaat over het belangrijke onderscheid tussen onderwijs, onderzoek, valorisatie en bedrijfsvoering. Vervolgens zal deze paragraaf gaan over de manier waarop duurzaamheid binnen de Universiteit Utrecht geïntegreerd wordt en de verschillende definities die aan duurzaamheid gegeven worden binnen de faculteiten Geowetenschappen en Geesteswetenschappen. De tweede paragraaf verteld ons dat duurzaamheid niet geïntegreerd wordt in alle facetten van de Universiteit Utrecht omdat dit niet in het belang is van specialisatie binnen de Universiteit. Deze specialisatie is namelijk belangrijk om onderzoeksgelden binnen te halen. Naast dat specialisatie als reden wordt gegeven waarom duurzaamheid niet holistisch benaderd wordt binnen de Universiteit Utrecht, zal in paragraaf drie blijken dat er binnen de Geowetenschappen en Geesteswetenschappen ook de noodzaak van dit holistisch perspectief niet gezien wordt. In de laatste paragraaf komen nog twee belangrijke kenmerken van de wetenschappelijke context terug.

4.1 Integratie duurzaamheid binnen de Universiteit Utrecht

In deze paragraaf zal ten eerste het onderscheid dat de respondenten maakten tussen onderzoek, onderwijs en bedrijfsvoering beschreven worden (4.1.1). Vervolgens zal de integratie van duurzaamheid binnen elk organisatie onderdeel apart besproken worden. In de laatste subparagraaf zal verklaard worden waarom duurzaamheid binnen de Universiteit geïntegreerd wordt zoals dat in deze paragraaf blijkt te gebeuren.

4.1.1 'Onderwijs en Onderzoek is een apart veld dan bedrijfsvoering'

Uit de interviews is een belangrijk onderscheid tussen de organisatie-onderdelen onderwijs, onderzoek, valorisatie en bedrijfsvoering naar voren gekomen. Het is belangrijk om eerst op dit onderscheid in te

gaan omdat, zo blijkt onder andere uit het volgende citaat, duurzaamheid per thema een aparte benadering behoeft:

33

"Als ik dat even buiten het onderwijs en onderzoek doe, dat is namelijk een apart veld, dan.."

Bestuurslid (1) GEO

Om dit onderscheid te begrijpen kijken we naar de organogram van de Universiteit Utrecht (afb. 4.1). Hierin staan de ondersteunende diensten afgebeeld naast de faculteiten. Waarom het onderscheid van belang is blijkt uit de opdeling van de Universitaire bestuursdienst (tabel 4.1). Wat u ziet is dat het onderwijs en onderzoek een aparte directie is en dat vervolgens de verschillende facetten van de bedrijfsvoering opgedeeld zijn in aparte directies. Deze opdeling betekent dat, op ondersteuningsniveau, het niet dezelfde mensen zijn die beslissen over onderzoek, onderwijs en bedrijfsvoering.

Dit onderzoek heeft echter plaatsgevonden op facultair niveau en deze organogram vertelt ons niks over de reden waarom het onderscheid ook op facultair niveau belangrijk is. Dit komt doordat de faculteiten op bepaalde gebieden weinig zeggenschap hebben en dit meer op centraal niveau wordt besloten door het College van Bestuur (CvB) of de directies:

"Als je kijkt naar de gebouwen, daar ligt uiteindelijk de besluitvorming bij het college van bestuur. Wat er uiteindelijk gebeurt met het programma van eisen daar zitten die faculteiten terecht heel dichtbij, maar uiteindelijk beslist het college dat het Breeam X wordt en hoeveel geld we daar voor over hebben. Dat geldt ook voor de catering die is collectief en geldt ook voor de ICT, die is collectief. Dus in de bedrijfsvoering heb je een wat andere besluitvormingsstructuur dan in Onderwijs en Onderzoek."

(Hoge adviseur van het CvB)

Afbeelding 4.1: Organogram Universiteit Utrecht



bron: <http://www.uu.nl/university/utrecht/NL/profiel/Bestuurenorganisatie>

Tabel 4.1: Universitaire Bestuursdienst

Directie onderwijs & Onderzoek

Directie communicatie & marketing

Directie Human resources	34
Directie Financien, Control & Administratie	
Directie ITS	
Directie Vastgoed & Campus	
Algemene Directie	
Facilitair Service centrum (zeer recent toegevoegd)	

Bron: <http://www.uu.nl/university/utrecht/NL/profiel/Bestuurenorganisatie/universitairdiensten>

Gezien het gegeven dat het onderscheid tussen onderwijs, onderzoek, valorisatie en bedrijfsvoering gemaakt wordt door de respondenten zullen, in het vervolg van deze paragraaf, de bevindingen over de integratie van duurzaamheid per organisatieonderdeel besproken worden.

4.1.2 'Voor mij zit de grootste impact in de gebouwen' (Bedrijfsvoering)

Op het vlak van bedrijfsvoering, zo valt te lezen op www.uu.nl/duurzaamheid en pagina 10 van de notitie 'Universiteit Utrecht en Duurzaamheid', maakt de UU een duidelijke keuze voor een focus op huisvesting, mobiliteit, energie en duurzame inkoop. Hiermee is het streven, zo staat er op www.uu.nl/duurzaamheid, om in de eigen bedrijfsvoering de ecologische voetafdruk stapsgewijs terug te brengen.

Hoewel in de omschrijving van de focusgebieden hier en daar aandacht besteed wordt aan het sociale aspect van duurzaamheid, ontstaat toch de indruk dat er op gebied van bedrijfsvoering voornamelijk naar technologische en fysieke oplossingen gezocht wordt en niet naar het veranderen van gedrag. Een goed voorbeeld uit de praktijk waarom er ook gekeken moet worden naar het veranderen van gedrag:

"Er heerst hier een soort cultuur van 'je doet je licht aan om te laten zien dat je er bent', terwijl dat helemaal niet nodig is want vaak heb je genoeg natuurlijk licht in je kamer."

Lid personeelsgeleding (1) GEO

Het veranderen van het gedrag van de medewerkers en studenten van de UU is één van de belangrijkste doelstellingen van Green Office Utrecht (Hierna GOU) geworden. Hiervoor worden verschillende initiatieven genomen zoals bijvoorbeeld een sticker op de koffie automaten die mensen vraagt om hun eigen beker te gebruiken. Bij Geowetenschappen werd er echter niet heel enthousiast op deze initiatieven gereageerd:

"Ja, ik snap het wel en het zijn allemaal goed bedoelde initiatieven, maar uiteindelijk is dat maar de 2% van de 100% die je daarmee te pakken krijgt. Dus het zou zinniger zijn als we dit gebouw gewoon liever morgen dan over 4 jaar sluiten. Want met goed geïsoleerde, energiezuinige gebouwen, valt verreweg de meeste milieuwinst te halen. Niet bij de eigen koffiemok en je monitor uitzetten. Wat de studenten kunnen doen houdt ergens ook wel op natuurlijk"

Lid personeelsgeleding (3) GEO

Bij Geowetenschappen lijken ze gedragsverandering een te verwaarlozen effect op een duurzame bedrijfsvoering te vinden. Bij Geesteswetenschappen werd er echter anders gereageerd op de initiatieven van GOU. Daar werd de manier van communicatie over duurzaamheid van GOU juist als plezierig ervaren:

"Dit soort initiatieven spreken veel directer aan, want je ziet het gewoon in je omgeving. Daarnaast heb ik het gevoel dat er geen scherm tussen jezelf en zo'n initiatief zit"

Waar de respondenten van beide faculteiten het echter wel over eens lijken te zijn is dat de universiteit als publieke instelling de maatschappelijk verantwoordelijkheid heeft om een duurzame bedrijfsvoering te voeren. Zo stelt een bestuurslid van Geowetenschappen het als volgt:

“Ik vind dat je als universiteit zoveel mogelijk en dat zeg ik eerst even heel algemeen het goede voorbeeld moet geven. En dat kun je bijvoorbeeld doen door je eigen campus duurzaam te ontwikkelen, op een iets lager niveau je eigen gebouwen duurzaam ontwikkelen”

Bestuurslid (1) GEO

Hoewel de respondenten van Geowetenschappen en Geesteswetenschappen wel vinden dat hun universiteit het goede voorbeeld moet geven, zie je in de bestuursagenda's van de desbetreffende faculteiten hier weinig van terug. Sterker nog, bij geen enkele faculteit wordt een punt genoemd over wat duurzame bedrijfsvoering voor hun specifiek betekent en welke acties daarom genomen zouden moeten worden. Het enige wat er over duurzame bedrijfsvoering wordt vermeld is; "de universiteit realiseert een duurzame bedrijfsvoering". Dit is letterlijk overgenomen van de agenda van het College van Bestuur.

4.1.3 'Zo veel mogelijk onderwijs op gebied van duurzaamheid' (onderwijs)

In de notitie 'Universiteit Utrecht en duurzaamheid' (november 2012) staat de volgende ambitie gesteld over duurzaamheid in het onderwijs:

“De Universiteit Utrecht wil een aantrekkelijk onderwijsaanbod op het gebied van duurzaamheid. Daarbij gaat het niet alleen om bachelor- en masteropleidingen, maar juist ook om elke student de mogelijkheid te bieden om onderwijs te volgen op het gebied van duurzaamheid, in de keuzeruimte of in stages en afstudeerprojecten. Aankomende studenten die belangstelling hebben voor het thema duurzaamheid, en met name degene die dit thema vanuit een interdisciplinair perspectief willen benaderen, zien de Universiteit Utrecht als eerste keuze.” (p. 5)

In deze ambitie wordt niet gesteld dat het onderwijs binnen een specifieke faculteit plaats moet vinden. Dit wekt bij een persoon, die een holistisch perspectief op duurzaamheid heeft, de indruk dat de Universiteit Utrecht vindt dat duurzaamheid in al het onderwijs aangeboden moet kunnen worden als studenten daar naar vragen. Wat echter opvalt bij de analyse van de bestuurs agenda's (jaarbegroting 2014, p. 23-55), is dat er, behalve in die van Geowetenschappen, geen aandacht wordt besteed aan het vergroten van het onderwijs op het gebied van duurzaamheid. Alleen in de bestuur agenda van Geowetenschappen staat bij de derde doelstelling onder het thema onderwijs, dat ze het masteronderwijs meer willen richten op het strategisch thema duurzaamheid (jaarbegroting, 2014, p. 42).

Dit zou kunnen betekenen dat met 'het onderwijsaanbod op gebied van duurzaamheid' toch voornamelijk onderwijs binnen de faculteit Geowetenschappen wordt bedoeld en dit niet in het algemeen voor het onderwijs van de UU geldt. Om hier achter te komen is er aan de respondenten gevraagd of en hoe de duurzaamheidsambities van de UU hun weerslag hebben op het onderwijs en of zij vinden dat hun faculteit een rol heeft in het duurzaamheid onderwijs.

Bij Geowetenschappen was het verhaal eenduidig en helder. Duurzaamheidsonderwijs is precies wat de Geowetenschappen faculteit doet:

36

"Ja, dat is eigenlijk heel simpel. Door het aanbieden van zoveel mogelijk onderwijs op het terrein van duurzaamheid. En dat is nou precies wat onze faculteit doet. Wij hebben ontzettend veel cursussen in zowel de bachelor als in de master, die op een of andere manier met duurzaamheid te maken hebben. Geen enkele opleiding heet hier duurzaamheid, maar bijna alles wat we doen, staat zo ongeveer in het teken van duurzaamheid."

Bestuurslid (1) GEO

Voor de respondenten van Geesteswetenschappen was het omgekeerde het geval. De meeste respondenten hadden moeite om deze vraag, over integratie van duurzaamheid in hun onderwijs, te begrijpen. Een van de bestuursleden reageerden uiteindelijk als volgt:

"Ooh zo, dat duurzaamheid een vak is, ja nee, daar is ook nooit over gediscussieerd. Nee, ik kan me voorstellen bij Geowetenschappen ja, maar ja dat is je vakgebied zeg maar, energie."

Bestuurslid (1) GW

Hoewel een aantal respondenten van Geesteswetenschappen de integratie van duurzaamheid in hun onderwijs uiteindelijk wel een interessante gedachte vond, achten ze de kans klein dat het ook daadwerkelijk fundamenteel een deel uit zal gaan maken van hun onderwijs. De reden die hiervoor gegeven werd, is dat, net zoals het bestuurslid wel de verbinding kan maken tussen het onderwijs van Geowetenschappen en duurzaamheid, medewerkers van Geesteswetenschappen niet weten wat het verband is tussen hun vakgebied en duurzaamheid.

Lid personeelsgeleding (1) GW:

"Ik denk dat de kans dat het in het onderwijs van geesteswetenschappen fundamenteel deel uit maakt bijzonder klein is, omdat heel veel mensen denken 'wat heeft het met mijn gebied te maken?' Hoe verhoudt muziek zich tot duurzaamheid?"

De reden die gegeven wordt dat mensen deze link niet zien wordt gezocht in de betekenis die gegeven wordt aan duurzaamheid, namelijk dat het iets met milieu te maken heeft:

"Die scepsis van Geowetenschappen heerst hier ook wel een beetje, maar naar mijn idee, en dat hoor ik ook in de raad, heeft dat er vooral mee te maken inderdaad 'wat moeten wij daarmee?!'. Omdat er toch vaak aan milieu gedacht wordt."

Lid personeelsgeleding (1) GW

Vanuit een technologisch/ecologisch perspectief zou het een logische verklaring zijn dat dit verband moeilijk te leggen is. Dit zijn gebieden waar Geesteswetenschappen niks mee doet volgens de respondenten. Benaderen we het duurzaamheidsvraagstuk echter vanuit een historisch perspectief of sociologisch/psychologisch perspectief, dan zouden er al veel meer verbanden te leggen zijn met vakgebieden van deze en andere faculteiten. Het vermoeden wat zo ontstaat is dat de betekenis die men aan duurzaamheid geeft, invloed heeft op de integratie van duurzaamheid in het onderwijs van de Universiteit Utrecht. Dit zou dan wel betekenen dat er binnen de Universiteit Utrecht een technologische/ecologische betekenis gegeven wordt aan duurzaamheid.

Voordat ik over ga op de bespreking van de integratie van duurzaamheid in het onderzoek, ga ik in de volgende paragraaf eerst in op de definities die respondenten van duurzaamheid geven. Zo kunnen we zien of er inderdaad een technologische/ecologische definitie van duurzaamheid gehanteerd wordt binnen de Universiteit Utrecht.

4.1.4 'Natuurlijk speelt gedrag een gigantische rol!' (Definitie)

In de notitie 'Universiteit Utrecht en Duurzaamheid', en op de site uu.nl/duurzaamheid wordt duurzaamheid als volgt omschreven:

"Het streven naar duurzame ontwikkeling is één van de grootste uitdagingen in de 21e eeuw. Wetenschappelijke kennis is hiervoor onontbeerlijk. De Universiteit Utrecht vindt het haar maatschappelijke verantwoordelijkheid om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van een duurzame samenleving. Enerzijds door het beschikbaar stellen en delen van wetenschappelijke kennis, anderzijds door zelf een inspirerend voorbeeld in de bedrijfsvoering te zijn. Zo wordt een bijdrage geleverd aan de uiteindelijke continueerbaarheid van een zekere kwaliteit van leven, niet alleen ecologisch (*Planet*) maar ook in economisch (*Profit*) en sociaal (*People*) opzicht"
(Notitie Universiteit Utrecht en Duurzaamheid, november 2012, p.3)

In deze definitie worden de termen *People*, *Planet* en *Profit* gebruikt. Dit zijn ook de drie P's die in de Brundtland (1987) definitie van duurzaamheid gebruikt worden.

Om te zien of deze definitie ook binnen de faculteiten gehanteerd wordt is er aan de respondenten van Geowetenschappen en Geesteswetenschappen gevraagd om een definitie te geven van duurzaamheid. Het opvallende is, dat de respondenten van Geowetenschappen allemaal een min of meer vergelijkbare definitie gaven die min of meer overeenkomt met de definitie van Brundtland (1987). Zo gaf een lid van de personeelsgeleding bijvoorbeeld de volgende definitie:

"Duurzaamheid is namelijk van een van die mega begrippen. Duurzaamheid gaat volgens mij over, er voor zorgen dat jouw handelen geen langdurige negatieve gevolgen heeft voor jou en je omgeving."
Lid personeelsgeleding (1) GEO

In de definities die de respondenten van Geesteswetenschappen geven komt echter alleen het lange termijn aspect terug en wordt handelen niet genoemd. Sterker nog, uit de interviews ontstaat de indruk dat ze bij Geesteswetenschappen in duurzaamheid vooral iets zien wat met milieu (*planet*) te maken heeft. Zo stelde een bestuurslid het volgende:

"Duurzaamheid is een term die ik koppel, uit de krant en in onze wereld, aan grondstoffen, energie, afval en dat soort dingen. Aan dat soort grote milieu problemen."
Bestuurslid (1) GW

Wanneer de respondenten van Geesteswetenschappen echter gevraagd wordt of gedragsverandering ook niet een belangrijk onderdeel is van het duurzaamheidsvraagstuk dan zijn ze het eens dat dit ook een belangrijk aspect is. Dit was ook het moment waarop de leden van de personeelsgeleding de vraag over de integratie van duurzaamheid in het onderwijs gingen begrijpen en interesse gingen tonen voor dit idee.

Hoewel er in de documenten een definitie van duurzaamheid gehanteerd wordt waar niet alleen het ecologisch maar ook het sociaal en economisch perspectief in meegenomen wordt, wordt deze definitie

niet breed door de organisatie gehanteerd. Bij Geesteswetenschappen lijkt de eerste gedachte bij duurzaamheid vooralsnog dat dit voornamelijk met milieu te maken heeft. Dit zou eventueel een reden kunnen zijn dat duurzaamheid nog niet geïntegreerd is in het onderwijs van Geesteswetenschappen. In de volgende paragraaf wordt gekeken of duurzaamheid dan wel geïntegreerd is in het onderzoek van Geesteswetenschappen.

4.1.5 'Het thema duurzaamheid bundelt de expertises van vijf Utrechtse faculteiten' (onderzoek)

In 2012 heeft de UU naast *Life Sciences, Institutions en Youth & Identity*, 'Sustainability' als strategisch onderzoeksthema gekozen (Strategisch Plan Universiteit Utrecht 2012-2016). Over het onderzoek naar dit thema staat op de betreffende webpagina het volgende:

"Het thema Duurzaamheid bundelt de expertise van vijf Utrechtse faculteiten: Geowetenschappen, Bètawetenschappen, Recht, Economie en Bestuur- en Organisationswetenschappen, Sociale Wetenschappen en Geesteswetenschappen."

(<http://www.uu.nl/university/research/nl/strategische-themas/duurzaamheid>. (19-07-2014))

Deze quote suggereert interdisciplinair onderzoek en samenwerking tussen faculteiten. Hoewel aan het begin van dit onderzoek de verwachting was dat deze samenwerking tussen faculteiten ongewoon is binnen een Universiteit, bleek dit uit de interviews wel mee te vallen:

"Er zijn ongeveer twee of drie gebieden waar geesteswetenschappen inderdaad samenwerkt met andere faculteiten, bij mijn weten gaat dat, wat ik er van hoor, behoorlijk goed. Dit komt ook omdat het vaak op onderzoeksniveau is, men het heel erg leuk vindt om raakvlakken te zoeken met andere onderzoeksgebieden"

Lid personeelsgeleding (1) GW

Dezelfde respondent kon echter ook vertellen dat het vroeger anders was:

"Ik werk al vrij lang bij de universiteit. Toen ik begon was er nog niet zoveel sprake van samenwerking, zeker niet binnen één universiteit. Als er samengewerkt werd, was het vaak binnen een faculteit. Nu zie je dat het over facultaire grenzen heen gaat en ik weet niet of dat specifiek duurzaamheid is maar ik weet wel dat het een prikkel is voor docenten. Dat docenten en onderzoekers dat ook wel waarderen. Dus dat maakt het wel interessanter en uitdagender"

Lid personeelsgeleding (1) GW

Samenwerking an sich blijkt normaal. Het zou niet aan beperkte samenwerking tussen Geowetenschappen en Geesteswetenschappen moeten liggen dat Geesteswetenschappen nog voornamelijk een ecologische betekenis aan duurzaamheid geeft. Hierbij wordt de aanname gedaan dat de faculteiten Geowetenschappen en Geesteswetenschappen samenwerken op het onderzoeksthema duurzaamheid. Deze aanname wordt gedaan omdat, vanuit een holistisch perspectief, de gedachte is dat elke faculteit kan bijdragen aan het duurzaamheidsvraagstuk. Uit een interview met een bestuurslid van Geesteswetenschappen blijkt deze aanname echter ongegrond. Geesteswetenschappen doet niet mee in het onderzoeksthema duurzaamheid:

"Nee, want het is ons onderwerp niet. We zijn geesteswetenschappen. Wat wil je met een filosoof die met klassieke teksten bezig is? Ik kan wel van alles verzinnen, maar wij hebben zelf een strategisch

thema, onze agenda zit vol met onze onderzoeken en wij hebben zo iets van: jongens we moeten niet allemaal hetzelfde gaan doen.”

39

Bestuurslid (1) GW

Ook wanneer documenten en websites zoals het strategisch plan, de meest recente bestuursagenda's of de profielen van de faculteiten erop nageslagen worden, kan men zich afvragen in welke mate alle expertises van de Universiteit Utrecht gebundeld worden in het onderzoeksthema duurzaamheid. Het onderzoeksthema duurzaamheid wordt namelijk alleen bij Geowetenschappen genoemd.⁷

Hieruit ontstaat het vermoeden dat het onderzoek naar duurzaamheid binnen de UU alleen vanuit Geowetenschappen geïnitieerd wordt en dat Geowetenschappen de samenwerking zal bepalen. Hoewel je zou zeggen dat Geowetenschappen, vanuit zijn drie P definitie van duurzaamheid, samen zou werken met de faculteit Geesteswetenschappen blijkt dit uit de interviews in de praktijk tegen te vallen:

“Bij het thema *institutions* hebben wij op een gegeven moment wél Geowetenschappen wetenschappen binnengehaald omdat daar innovatiewetenschappen zit. En innovatiewetenschappen, die hadden we juist heel hard nodig voor die institutionele kant, van hoe, wat gebeurt er met innovatie? Hoe gaat dat en hoe zit dat institutionele in elkaar? Dus daar doet Geowetenschappen wel met ons mee, maar ik kan mij niet herinneren dat wij echt met Geowetenschappen mee doen, dat zijn toch meer de techneuten ja, dat is overal in de wereld zo. Denk ik hoor..”

Bestuurslid (1) GW

Uit de interviews lijkt de samenwerking daarnaast ook niet nodig te zijn. Geowetenschappen heeft de kennis in huis om naast de ecologische kant van duurzaamheid zowel de economische als sociologische kant te onderzoeken:

“Ja, je moet ook het psychologische/economische aspect meenemen. Maar dat doen wij juist door thema's te maken zoals 'Healthy Urban Living'. Waarbij je dus kijkt van: steden worden groter, hoe moet je dat organiseren? Dan neem je psychologische en sociologische aspecten mee en dan gaan onze sociale geografie mensen, dat is toch echt gamma, die gaan dan ook kijken naar de economische aspecten.”

Bestuurslid (2) GEO

Dat ze dit bij Geowetenschappen kunnen is, zo valt te lezen op de profiel en missiepagina van de faculteit Geowetenschappen, uniek in Nederland (<http://www.uu.nl/faculty/geosciences/NL/profielenmissie/Pages>). Dat het een strategische keuze lijkt te zijn om duurzaamheid alleen bij Geowetenschappen onder te brengen zal blijken uit de volgende paragraaf.

4.1.6 'Ze hebben er gewoon niet voor gekozen'

Hoewel er door een bestuurslid van Geowetenschappen toegegeven is dat er vanuit Geowetenschappen meer samengewerkt moet worden met de alfa studies, blijft het de vraag waarom dit er tot nu toe nog niet van gekomen is. Volgens een bestuurslid van Geesteswetenschappen is dit heel simpel, het is gewoon een bewuste keuze:

⁷ Bronnen: Strategisch Plan Universiteit Utrecht 2012-2016, Jaarbegroting Universiteit Utrecht 2014, Versie 1.4 dd. 4 december 2013, p.23 t/m 55, <http://www.uu.nl/faculty/geosciences/NL/profielenmissie>, <http://www.uu.nl/faculty/humanities/NL/organisatie/Profielenmissie>

“In de calls, in de voorbereidingen van de strategische thema's, is er niet gezegd door Geowetenschappen: nou er moet een hele nadrukkelijke geesteswetenschappelijk/historische poot aan. Als ze daarvoor gekozen hadden, dan was het alsnog de vraag of wij de knowhow in huis hadden, maar die hadden we kunnen maken/producieren. Maar ze hebben er gewoon niet voor gekozen.”
Bestuurslid (1) GW

Dat er niet gekozen is voor een geesteswetenschappelijke poot, komt, zo blijkt uit het interview met een bestuurslid van Geowetenschappen, doordat de wetenschap die Geesteswetenschappen bedrijft op dit moment geen deel uit maakt van de vraagstelling waarmee er binnen Geowetenschappen naar duurzaamheid gekeken wordt. Zo is binnen *Healthy Urban Living* een vraagstelling 'wat doen we met ons afvalwater'. Hierbij zijn volgens dit bestuurslid niet de competenties nodig van Geesteswetenschappen maar eerder van externe partijen zoals Deltares (Bestuurslid 2, GEO).

Wie bepaalt deze strategie?

Hoewel je zou zeggen dat de keuze van vraagstelling voor een subthema *Healthy Urban Living* zou liggen bij de faculteit Geowetenschappen ervaart een lid van de personeelsgeleding van Geowetenschappen het heel anders:

“Ja het ‘CvB’, die bedenken wat handig is, en er zijn wel mensen die daar op handige momenten op inspelen maar die zitten ook vrij hoog in de bestuurlijke boom van de Universiteit en helemaal zicht op hoe die processen lopen dat weet ik zelf eerlijk gezegd ook niet hoor. Het is een vrij autonoom proces dat zich daar hoog bovenin afspeelt en dan is hier een beetje de reactie van ‘naja ók, dan zetten we het wel onder ons persbericht.”

Lid personeelsgeleding (2) GEO

Ook binnen de faculteit Geesteswetenschappen heerst het gevoel dat de strategische thema's bedacht worden op 'Universitair niveau':

"Die plannen, vanuit de Uni centraal, die spelen dus vooral bij het bedenken van nieuwe onderzoekprojecten en sporen voor het onderzoek en hoe onderzoekers bij GW zich kunnen plaatsen in zo'n thema."

Lid personeelsgeleding (2) GW

Dat vervolgens over de specifieke invulling van het strategisch onderzoeksthema op lager niveau ook weinig zeggenschap wordt ervaren blijkt uit het volgende citaat van een lid van de personeelsgeleding van Geowetenschappen:

"Het staat buiten de discussie dat duurzaamheid een belangrijk thema in de maatschappij speelt dus we gaan ons er mee bezig houden. Dat je er ook anders over kan denken, dat wordt buiten het debat geplaatst en ook de invulling van duurzaamheid, van waar je je dan op gaat richten, die keuzes zijn al gemaakt"

Lid personeelsgeleding (1) GEO

4.1.7 Resumé

Uit deze paragraaf blijkt dat duurzaamheid voornamelijk in het onderwijs en onderzoek van de faculteit Geowetenschappen is geïntegreerd en niet bij Geesteswetenschappen. In eerste instantie lijkt een verklaring te zijn dat medewerkers van Geesteswetenschappen duurzaamheid koppelen aan milieu en

niet aan hun eigen onderwijs. Dat medewerkers van Geesteswetenschappen echter de koppeling met hun onderwijs niet maken, komt door een strategische keuze van onderzoeksthema's en dat deze keuzes op centraal niveau worden gemaakt. De volgende paragraaf gaat over de motieven achter deze keuzes.

4.2. Specialisatie en belang van onderscheiding

Een aantal redenen voor de plaatsing van het strategisch thema duurzaamheid bij Geowetenschappen kunnen geleid worden uit de reacties op de stelling dat duurzaamheid in al het onderwijs geïntegreerd zou moeten worden. Uit deze reacties blijkt ten eerste dat de concentratie op expertise/specialisme binnen de Universiteit bepaalt vanuit welke faculteit(en) het thema duurzaamheid benaderd wordt (4.2.1.). Achter deze concentratie op expertise lijkt een financieel belang (4.2.2) te zitten, dat er weer voor lijkt te zorgen dat samenwerking met andere faculteiten of zelfs binnen de eigen faculteit niet aantrekkelijk is (4.2.3).

4.2.1 'Niet elke universiteit, departement of faculteit kan met hetzelfde bezig zijn'

Hoewel er geen directe weerstand kwam op de stelling dat duurzaamheid in al het onderwijs geïntegreerd zou moeten worden, waren de respondenten van Geowetenschappen er ook zeker geen voorstanders van. Er werden twee soorten argumenten, dan wel kritische noten, geplaatst tegen de stelling.

Ten eerste werd er gesteld dat duurzaamheid toch wel het beste vanuit een discipline bestudeerd kan worden:

"Dat kan, maar het punt is dat je ook wel een bijdrage vanuit een discipline moet hebben."

Lid personeelsgeleding (1) GEO

omdat je toch een bepaalde mate van achtergrond kennis in milieuwetenschappen en een bepaalde manier van denken nodig hebt:

"Iedereen zou wat met duurzaamheid moeten doen maar als scheikundestudent heb je die diepere insteek gewoon nodig om door te kunnen. Het is een beetje inherent aan de studie, als je duurzaamheid wilt kunnen begrijpen heb je wel een bepaalde basis nodig. En als we bij het bestuderen van duurzaamheid dan andere faculteiten nodig hebben, dan zetten we die in. Dat is het verhaal."

Bestuurslid (2) GEO

Deze achtergrond kennis, ofwel basiskennis, komt juist in het geding naarmate het onderwijs te breed opgesteld wordt. Nadeel hiervan is dat deze basis je vaak wel enig houvast bood:

"Ik zou er zelf geen voorstander van zijn omdat ik vind dat de opleiding naar een bepaald vak, of bepaald vakgebied, steeds verder in gevaar komt door onderwijsvernieuwingen in de afgelopen jaren. Je hebt een bepaalde basis nodig en de tendens is om vakken veel te breed op te stellen. Bijvoorbeeld bij de master is er van disciplinaire indeling naar een meer thematische indeling gegaan. Ik klink nu een beetje ouderwets, maar ik zie een te brede insteek binnen een vakgebied wel als bedreiging. Je leidt mensen namelijk op binnen dat thema en je leidt mensen niet meer op tot een vak terwijl dat altijd wel enig houvast bood"

Lid personeelsgeleding (2) GEO

Het tweede argument is dat een integratie niet wenselijk is omdat niet elke universiteit of faculteit met hetzelfde bezig kan zijn omdat je elkaar dan de tent uit vecht:

42

"Elke faculteit of elke universiteit heeft zijn eigen speerpunten en niet elk departement of elke faculteit kan met hetzelfde bezig zijn. Ik zie wel degelijk bij andere universiteiten, zoals bij de VU, dat ze daar groepen hebben die zich met milieu economie bezighouden. Als iedereen dat in Nederland zou doen dan ga je elkaar de tent uitvechten, en tegelijkertijd zouden er dan een hele hoop gebieden zijn die niet onderzocht worden. Dus ik vraag me af of het vanuit een strategische visie zinnig is om alle departementen te dwingen om zich heel erg op duurzaamheid te concentreren."

Lid personeelsgeleding (3) GEO

In deze argumenten lijkt één belangrijke centrale gedachte te zitten: het hebben van een specialisme op een bepaalde vakgebied is belangrijk om je te kunnen onderscheiden. Voor de faculteit Geowetenschappen lijkt duurzaamheid 'hun' vakgebied te zijn waarbinnen ze verschillende specialismen proberen te creëren door bijvoorbeeld 'Healthy Urban Living' als onderzoeksonderwerp te gebruiken. Deze concentratie op specialisme binnen het onderzoek naar duurzaamheid wordt door een hoge adviseur van het CvB onderstreept:

"En zo zie je dat duurzaamheid in steeds meer onderwerpen een rol speelt, maar het is altijd wel gekoppeld aan 'waar zijn wij wetenschappelijk ook zodanig goed in dat we daar ook een unieke positie in kunnen verwerven?'"

Hoewel een bestuurslid van Geesteswetenschappen het belang van specialisme ook als drempel voorlegt,

"Maar de vraag is ook of je als UU zo inhoudelijk op die duurzaamheid moet profileren behalve dan bij GEO waar het strategisch thema *sustainability* is."

Bestuurslid (2) GW

werd er door de leden van de personeelsgeleding van Geesteswetenschappen met open houding gesproken over de stelling. Ze zagen de kansen en zouden het, op een leuke manier, spannend vinden om er wat mee te doen. Ze voorzagen alleen wel problemen met de programmering van de vakken, maar dat werd meer gebracht als een uitdaging dan bedreiging:

"Ja, nee dat klinkt heel mooi, absoluut. Ik weet niet in hoeverre dat realiseerbaar is qua onderwijs en hoe je dat dan tot stand brengt, maar het klinkt heel spannend. Ik denk ook dat het qua onderwijs zeker héél interessant en mogelijk is om zulke cursussen te ontwikkelen. De vraag alleen is hoe ze zich plaatsen in bepaalde programma's"

Lid (2) personeelsgeleding GW

De respondenten van Geesteswetenschappen lijken bereid om te onderzoeken welke rol de faculteit Geesteswetenschappen met zijn onderwijs en onderzoek kan spelen in het verduurzamingsvraagstuk. Volgens een hoge adviseur van het CvB is het zeker denkbaar dat Geesteswetenschappen er in de toekomst bij betrokken gaat worden, maar hij zegt daarbij gelijk ook dat het bij de huidige, door de UU gekozen prioriteiten, minder makkelijk het geval zal zijn met betrekking tot duurzaamheid:

"Het is zeker denkbaar dat GW er ook bij betrokken gaat worden. Dus dat de expertise die wij in Utrecht hebben aan bijvoorbeeld communicatie- en informatiewetenschappen daar een bijdrage aan zou

kunnen leveren. Maar binnen de huidige prioriteiten die de UU gekozen heeft voor het thema duurzaamheid is dit nog beperkt."

43

Hoge adviseur CvB

Voor Geesteswetenschappen lijkt specialisme niet perse de drempel te zijn om mee te doen aan het onderwijs en onderzoek naar duurzaamheid. De nadruk op specialisme is meer eentje die opgelegd wordt door de keuzes voor de invulling van het onderwijs en onderzoek naar duurzaamheid. De keuze lijkt te worden gemaakt om het thema duurzaamheid te bestempelen als het specialisme van Geowetenschappen. Hiermee kunnen ze bij Geowetenschappen zich onderscheiden van de rest. Het creëren van deze onderscheiding blijkt namelijk belangrijk te zijn voor het binnenhalen van onderzoek subsidies (4.2.2).

4.2.2 'Keuze thema duurzaamheid is opportunisme'

Het totale budget van de UU bedraagt 765 miljoen euro. 34% daarvan wordt bekostigd uit subsidies fondsen en contractactiviteiten voor derden (<http://www.uu.nl/university/utrecht/NL/profiel>, 06-08-2014). Doordat de Nederlandse overheid de afgelopen jaren heeft moeten bezuinigen op het hoger onderwijs zijn de universiteiten genoodzaakt om de financiering van hun budget te gaan herzien. Binnen de UU heeft dit aan de ene kant tot verschillende reorganisaties geleid zoals bij de ICT afdeling en bij de faculteit Geesteswetenschappen.⁸ Naast het besparen van geld wordt er aan de andere kant door de UU gezocht naar andere geldstromen, de zogenaamde tweede en derde geldstroom waar de 34% onder valt. Uit het interview met de hoge adviseur van het CvB blijkt dat, om aanspraak te kunnen maken op deze 2de en 3de geldstromen, het investeren in bepaalde expertises belangrijk is. Welke expertises dat zijn lijkt bepaald te worden door de 'EU Societal Challenges' van de Europeesche Unie⁹:

"Je koppelt duurzaamheid aan een thema dat aansluit bij wat er in de samenleving leeft, wat de topsectoren rondom de *Grand Challenges* van de EU zijn. Daar sluiten we zoveel mogelijk op aan omdat dáár de mogelijkheden zitten om impact te hebben en bij te dragen aan oplossingen én ons financiële perspectief te verrijken in de zin van onderzoeksubsidies"

Hoge adviseur van het CvB

Naast deze zes '*Challenges*' worden de strategische thema's ook bepaald door de acht (tegenwoordig negen) topsectoren waar in Nederland de pijlen op wordt gericht (Strategisch Plan Universiteit Utrecht 2012-2016, p.2).

Uit paragraaf 4.1.3 bleek dat tot nu toe het strategisch thema duurzaamheid volledig bij Geowetenschappen geplaatst. In 4.1.5 werd gesteld dat dit een keuze is geweest omdat Geesteswetenschappen wel had aangeboden om een historische poot toe te voegen aan het thema duurzaamheid, maar dat het uiteindelijk niet is meegenomen. Samen met de uitspraak van de hoge adviseur, wekt dit de indruk dat er binnen de UU gedacht wordt dat ze, met de expertises op gebied van natuur en milieu wetenschappen van 'hun' faculteit Geowetenschappen, de concurrentie aan kunnen gaan met de andere universiteiten op het gebied van duurzaamheid om zo subsidies van de Europese

⁸ Ik zou voorbeelden kunnen geven waaruit geconcludeerd kan worden dat deze reorganisaties op zichzelf een bedreiging zijn voor de algemene verduurzaming van de UU. Dit is echter niet de focus van dit onderzoek en laat ik daarom achterwege.

⁹ <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/societal-challenges>



Unie binnen te halen. Volgens de directieleden van Geesteswetenschappen is dit begrijpelijk. Je moet keuzes maken, zeker als er geld mee binnen valt te halen:

44

"Ik kan me voorstellen dat je daar gewoon niet voor kiest om het zo te verbreden, strategie is ook om dingen niet te doen. Je moet keuzes maken."

Directielid (2) GW

"Natuurlijk is onderwijs en onderzoek op gebied van duurzaamheid vooral bij Geowetenschappen te vinden! Het is hun onderzoeksobject! Daar halen ze hun geld vandaan! Ze worden rijk van onze problemen!"

Directielid (1) GW

Deze indruk wordt versterkt door de reacties van de leden van de personeelsgeleding van Geowetenschappen. Zij laten namelijk merken dat ze vinden dat de UU een andere definitie van duurzaamheid hanteert dan zij zouden doen:

"Ze gaan serieus aan de slag met duurzaamheid vanuit hun definitie van duurzaamheid, vanuit hun keuzes, waar dan organisatorisch en financieel dingen te regelen zijn. Vanuit mijn definitie gaat het toch meer om overtuiging, om iets wat kleinschalig is, is iets anders dan duurzaamheid als een object van de technische oplossing"

Lid personeelsgeleding (1) GEO

Dit levert een gevoel op dat de UU duurzaamheid alleen als strategisch onderzoeksthema heeft gekozen vanuit financieel oogpunt en de Universiteit Utrecht niet vanuit een dieper gevoel daadwerkelijk bij wil dragen aan een betere wereld:

"Ik heb niet het idee dat daar de hogere gedachte een rol speelt, maar meer het idee van 'wat trek de studenten en de onderzoeksgelden aan', een beetje opportunistisch naar mijn idee."

Lid personeelsgeleding (2) GEO

De reden dat de leden van de personeelsgeleding zo wantrouwend zijn en denken dat de UU het strategisch thema alleen vanuit financieel oogpunt heeft gekozen lijkt twee redenen te hebben. Aan de ene kant wordt er niet ervaren dat, op gebied van bedrijfsvoering, de UU ook daadwerkelijk keuzes neemt aan de hand van duurzaamheid:

"Je hebt twee dingen, duurzaamheid als 'verschijnsel' en duurzaamheid als onderzoeksobject en daarmee samenhangend als subsidie object. Bij de UU is duurzaamheid natuurlijk een van de pijlers geworden waarbij gehoopt wordt een hoop geld binnen te halen terwijl wat de UU feitelijk aan duurzaamheid doet, dat is, zullen we maar zeggen, beperkt."

Lid personeelsgeleding (1) GEO

Aan de andere kant wordt er niet ervaren dat er keuzes gemaakt worden om bepaald (niet duurzaam) onderzoek niet meer te doen:

"Andere bronnen voor de financiering van onderzoek zijn inmiddels opgedroogd dus we worden ook geacht om meer geld uit de markt te halen. Dus als een oliemaatschappij met een praktische vraag over aardlagen komt en het onderzoek daarnaar wil financieren, dan haal je dat gewoon binnen. En daar heb ik geen oordeel over. Maar hier zie je dus wel een conflict ontstaan waarvan ik persoonlijk zeg dat het niet klopt"

Wanneer een bestuurslid van Geowetenschappen gevraagd wordt waarom de leden van de personeelsgeleding zo sceptisch zijn geeft hij aan de ene kant toe dat er meer zou kunnen gebeuren, maar dat het aan de andere kant misschien ook voor de bühne praten is:

"Dat kun je op twee manieren bekijken, het is retoriek, een beetje voor de bühne praten, of 'we zouden veel meer kunnen doen'. En als je inderdaad kijkt wat er nog meer zou kunnen, dan is er nog wel ruimte natuurlijk."

Bestuurslid (2) GEO

Het gevolg van deze ogenschijnlijk financieel bewogen overweging om duurzaamheid als onderzoeksthema te nemen, is dat leden van de personeelsgeleding van Geowetenschappen de implementatie van duurzaamheid in hun onderwijs en onderzoek niet heel erg serieus lijken nemen:

"Je gaat als vakgroep natuurlijk niet je kernexpertise over boord gooien, alleen omdat het CvB besluit dat de komende 5 jaar duurzaamheid hoog in het vaandel staat, want ja, die motto's en kernthema's en speerpunten en weet ik het hoe ze allemaal heten, die veranderen ook elke 5 jaar, en dat weten de vakgroepen, departementen en faculteiten ook."

Lid personeelsgeleding (3) GEO

4.2.3 'Samenwerking binnen de universiteit is niet wenselijk'

Naast deze scepsis, levert de invulling van het thema *Sustainability* op basis van de *EU Societal Challenges* ook een ander probleem op voor de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs. Volgens de respondenten zorgen de voorwaarden van de *EU Societal Challenges* er namelijk voor dat samenwerking binnen de eigen faculteit ontmoedigd wordt om dat internationale samenwerking belangrijker wordt geacht:

"Vaak is het relevanter om bij andere universiteiten naar samenwerking te kijken omdat die de juiste expertise in huis hebben die de UU niet in huis heeft. Zeker binnen Europese kaderprojecten is het helemaal niet wenselijk dat je met heel veel partners uit dezelfde universiteit samenwerkt omdat daar vaak voorwaarden zijn dat je bijvoorbeeld minimaal drie of vier verschillende partners uit verschillende lidstaten moet hebben."

Lid personeelsgeleding (3) GEO

4.2.4 Resumé

Uit deze paragraaf ontstaat het beeld dat de integratie van duurzaamheid in al het onderwijs wordt tegengewerkt. De integratie lijkt tegengewerkt te worden door de gedachte dat een integratie, de expertise en het vermogen om zich te kunnen onderscheiden van andere universiteiten aantast. Omdat hier een financieel perspectief achter lijkt te zitten kan verwacht worden dat in tijden van bezuinigingen op het hoger onderwijs deze concentratie van het duurzaamheids- onderzoek en onderwijs bij Geowetenschappen niet snel zal veranderen. Naast deze financiële reden zijn er echter ook nog andere redenen die een integratie van duurzaamheid verhinderen.

4.3 Rol van de Universiteit

In de vorige paragrafen is gekeken naar hoe duurzaamheid in het onderwijs en onderzoek van de Universiteit Utrecht geïntegreerd is. Dit is gedaan vanuit het idee dat het hoger onderwijs een belangrijke rol heeft in vormen van een duurzame samenleving. Voor een duurzame samenleving is het namelijk nodig dat normen, waarden, gedrag en ambities van mensen veranderen. Zeker die van toekomstige leiders van deze samenleving. De rol van het hoger onderwijs is het opleiden van onze toekomstige leiders tot duurzame burgers. In deze paragraaf wordt gekeken of deze rol echter wel erkend wordt binnen de faculteiten Geowetenschappen en Geesteswetenschappen.

4.3.1 "Maar, het is geen opleiding tot wereld burger?! Tot goed burgerschap.. Dat is het toch niet..?"

In paragraaf 4.1.2 kwam de verbinding tussen duurzaamheid en het vakgebied van Geesteswetenschappen naar voren als reden dat Geesteswetenschappen nog niet ziet wat hun onderwijs met duurzaamheid te maken heeft en er daarom ook niks mee doen. Hoewel de respondenten van Geesteswetenschappen aangeven dat mensen binnen hun faculteit zich bewust zijn dat duurzaamheid een belangrijk thema is om over na te denken, blijft het voor de meesten makkelijker om duurzaamheid te koppelen aan hun privéleven dan aan het eigen werkterrein;

"Ik denk ook wel dat het breed leeft. Ik bedoel het is hier geen struisvogel politiek zo van 'het gaat over onze hoofd, daar hebben we dus niks mee te maken'. Ik denk dat zeker inmiddels iedereen zich wel bewust is van het feit dat het goed is om daar over na te denken, maar ik denk nogmaals iedereen dat vele makkelijker in zijn privéleven doet dan dat die dat op z'n werkterrein doet en zeker bij geesteswetenschappen."

Lid personeelsgeleding (1) GW

Om duurzaamheid ook geïntegreerd te krijgen in het onderwijs en onderzoek van Geesteswetenschappen moet deze koppeling met het werkterrein gelegd worden. Hoewel een hoge adviseur van het CvB stelt;

"Studenten via het onderwijs moeten weten welke rol duurzaamheid en het streven daarnaar speelt in hun eigen discipline en hoe ze daar zelf aan kunnen bijdragen of hoe ze het als context kunnen gebruiken in hun professionele werk."

en de UU;

"het als haar maatschappelijke verantwoordelijkheid ziet om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van een duurzame samenleving."

(<http://uu.nl/duurzaamheid>)

vragen de respondenten van Geowetenschappen en Geesteswetenschappen zich echter af of het daarvoor nodig is om duurzaamheid te integreren in het onderwijs. De meeste respondenten vonden het genoeg als de UU op gebied van bedrijfsvoering het goede voorbeeld geeft;

"Ik denk dat je als organisatie moet inrichten op zelf zo duurzaam mogelijk te zijn en proberen daarmee het gedrag van medewerkers en studenten te beïnvloeden. En je kunt ook wel een aantal eisen aan de opleiding stellen, maar het is mij te abstract, ik zie niet in hoe je duurzaamheid in je onderwijs programma integreert."

Lid personeelsgeleding (2) GEO

47

Of dat duurzaamheid iets is waar je vanuit je privéleven een verbinding mee moet hebben;

"Ik denk dat zeker inmiddels iedereen zich wel bewust is van het feit dat het goed is om daar over na te denken, maar ik denk nogmaals iedereen dat vele makkelijker in zijn privéleven doet dan dat die dat op z'n werkterrein doet en zeker bij geesteswetenschappen."

Lid personeelsgeleding (1) GW

Wanneer in de gesprekken de stelling wordt voorgelegd dat een universitaire opleiding de student als burger vormt, om daarmee toch het belang van een integratie van duurzaamheid in het onderwijs aan te geven, wordt dat niet ontkend. Volgens een bestuurslid van Geesteswetenschappen betekent dit echter nog niet dat dit goed burgerschap hoeft te zijn;

"Ja dat begrijp ik ook.. Maar, het is geen opleiding tot wereld burger?!! Tot goed burgerschap.. Dat is het toch niet..?"

Bestuurslid (1) GW

Daarnaast, als dit wel de rol van de Universiteit zou zijn, zijn er volgens dezelfde bestuurder naast duurzaamheid een hele lijst gedrag die dan ook aangeleerd zou moeten worden;

"Het is niet onze taak om onze studenten als burgers te gaan aanspreken dat ze zich duurzamer moeten gedragen, want dan heb ik een ander lijstje ook! "

Bestuurslid (1) GW

4.4 Wetenschappelijke kijk op 'de waarheid'

Naast dat de integratie van duurzaamheid tegengewerkt lijkt te worden door financiële belangen en doordat de 'opvoedingsrol' van de universiteit niet gezien lijkt te worden, zou er nog een andere reden kunnen zijn waarom duurzaamheid nog niet holistisch geïntegreerd wordt binnen de Universiteit Utrecht. Dit is de wetenschappelijke kijk, of wel de *frames* van Weick (1995).

Naast dat de druk op specialisme samenwerking binnen de eigen universiteit ontmoedigt (4.2) lijkt de specialistische structuur van een universiteit ook op een andere manier invloed te hebben op de mate van samenwerking. In een aantal interviews wordt een verschil in wetenschappelijke kijk genoemd als reden om wel of niet samen te werken. Onder deze wetenschappelijke kijk moet je dingen verstaan zoals het hanteren van verschillende methodes en verschillende theoretische kaders. Zo stelt een bestuurslid van Geowetenschappen bijvoorbeeld het volgende:

"Soms zitten de skills en competenties wat verder weg om in een bepaald vakgebied onderzoek te doen. Onze mensen zijn bijvoorbeeld opgeleid om het begrip duurzaamheid te begrijpen en dat te positioneren en die hebben dat in een ander denkkader staan dan iemand die geschiedenis studeert. Die hebben die skills op een andere manier geleerd. En als je een historica spreekt, die kijken gewoon heel anders naar stukken dan iemand die een bèta studie heeft gedaan."

Bestuurslid (2) GEO

Wat dit bestuurslid waarschijnlijk bedoelt met 'competenties' is de vaardigheid om vanuit het geheel (*people, planet, profit*) naar het duurzaamheidsvraagstuk te kijken en niet alleen geleerd hebben om naar historische aspecten te kijken. Een voorbeeld van zo'n competentie is het kunnen doen van een *Life*

Cycle Analases. Tussen de interviews die een verschil van wetenschappelijke kijk als reden geven om wel of niet samen te werken zit één hele opvallende. In paragraaf 4.1.4 werd er door een bestuurslid van Geowetenschappen gesteld dat duurzaamheid juist binnen Geowetenschappen vanuit zowel het technologisch, economisch als sociologisch perspectief benaderd wordt. De belangrijke economische en sociologische kant van duurzaamheid wordt, volgens deze respondent, geheel gedekt door het departement van sociale geografie en Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht is de enige faculteit waar dit gebeurt. Maar met deze unieke structuur van de faculteiten wetenschappen blijkt niet iedereen blij te zijn. Zo gaf een respondent namelijk de kritiek dat, Betá en Alfa elkaar eigenlijk niks te vertellen hebben en dat er liever samengewerkt wordt met andere Alfa departementen dan Betá.

" Geowetenschappen is de enige faculteit dat je beide hebt en dat is natuurlijk uniek in Nederland, maar eigenlijk hebben we elkaar niets te vertellen."

Lid personeelsgeleding (1) GEO

5: Analyse

Aan de hand van Smircich (1983) en De Man (2009) kan verondersteld worden dat de opdeling van de universitaire organisatie in specialismen voor verschillende subculturen (habitatten) zorgt. Door een opdeling in taken of een type studie (in het geval van een faculteit en departement) voelen mensen zich aan elkaar verbonden. Om betekenis te geven aan de situaties, die ze als aparte groep tegen komen in het uitvoeren van hun aparte taak, ontwikkelen ze hun eigen *voculaires* volgens Weick (1995). Hierdoor vormen ze een aparte habitus omdat deze *voculaires* gezien kunnen worden als het 'interne model van sociale realiteit' (Bourdieu, 1977).

De twee habitatten waarbinnen dit onderzoek heeft plaatsgevonden, zijn die van Geowetenschappen en Geesteswetenschappen. De verwachting aan het begin van het onderzoek was dat Geowetenschappen een technologische/ecologische betekenis aan duurzaamheid zou geven en Geesteswetenschappen een sociale betekenis (gedrag). Wanneer we echter kijken naar letterlijke definities van duurzaamheid door respondenten, dan blijkt eerder het omgekeerde het geval. Juist bij Geesteswetenschappen wordt er een technologische/ecologische betekenis aan duurzaamheid gegeven waardoor ze het verband met hun vakgebied niet zien. Bij Geowetenschappen zagen ze wel het belang van economische en sociale aspecten van duurzaamheid. Dat dit wordt gezien is echter uniek in Nederland. Alleen de faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht heeft namelijk het departement sociale geografie binnen zijn faculteit (www.uu.nl/faculty/sciences/NL/profielenmissie).

De *voculaire*, die binnen Geesteswetenschappen gebruikt wordt om aan duurzaamheid betekenis te geven, zorgt er voor dat duurzaamheid niet bij hen in het onderwijs en onderzoek geïntegreerd wordt. Om erachter te komen waarom duurzaamheid niet bij Geesteswetenschappen geïntegreerd wordt, moeten we kijken naar conceptuele kaders die bepalen welke signalen opgepikt worden in het proces van betekenisgeving.

In de eerste paragraaf wordt een poging gedaan om aan de hand van de bevindingen de conceptuele kaders en signalen voor betekenisgeving te onderscheiden. In de tweede paragraaf gaat het over het fundamentele vraagstuk dat misschien wel aan de conceptuele kaders ten grondslag ligt.

5.1 Drie niveaus van betekenisgeving binnen de context van de Universiteit Utrecht

Aan de hand van de bevindingen kan een onderscheid gemaakt worden tussen drie niveaus waarop er binnen de context van de Universiteit Utrecht betekenis gegeven wordt aan duurzaamheid. Op het eerste niveau bevinden zich de respondenten van dit onderzoek, de medewerkers, docenten en bestuurders van de faculteiten Geowetenschappen en Geesteswetenschappen. Op het tweede niveau heb je het bestuur van de universiteit, het College van Bestuur (hierna CvB) en de rector magnificus. En op het derde niveau bevinden zich de externe partijen, zoals de Europese Unie, de overheid, de UNESCO en de wetenschappers die pleiten voor een holistische integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs.

In deze paragraaf worden de betekenissen van duurzaamheid die op elk niveau gehanteerd worden, uitgelicht en geanalyseerd aan de hand van de conceptuele kaders (frames) en signalen (cues) voor

betekenisgeving volgens Weick (1995). In de eerste subparagraaf zal daarom eerst nog een omschrijving volgen van wat er met signalen en conceptuele kaders precies bedoeld wordt.

5.1.1 Signalen en conceptuele kaders voor betekenisgeving

Signalen hebben pas invloed op het proces van betekenisgeving als ze opgepikt worden. Als we het hebben over de signalen in het proces van betekenisgeving, hebben we het eigenlijk over de geëxtraheerde signalen (Weick, 1995). Signalen zijn simpele en bekende woordstructuren die opgepikt worden binnen een bepaalde context en welke zaden zijn waaruit mensen een groter bewustzijn creëren van wat er aan de hand kan zijn (Weick, 1995, p.50). Omdat duurzaamheid een complex en vaag begrip is zullen er vele verschillende signalen gebruikt worden om een bewustzijn te creëren van wat verduurzaming inhoudt. Welke signalen geëxtraheerd worden, hangt weer af van de context waarbinnen de persoon of groep die betekenis geeft zich bevindt. Omdat die structuur weer bepaald wordt door de conceptuele kaders (Weick, 1995), kunnen deze een groot effect hebben op de betekenis die uiteindelijk aan duurzaamheid gegeven wordt.

Conceptuele kaders zijn de raamwerken waarmee mensen kunnen waarnemen, interpreteren en handelen. De conceptuele kaders geven mensen de mogelijkheid om gebeurtenissen in hun leven te lokaliseren, waarnemen, identificeren en labelen (Weick, 1995, p. 109). Een van de problemen van 'de gebeurtenis' duurzaamheid is dat het een complex begrip is (Van Marrewijk, 2003; Cramer, Jonker & van de Hijeden, 2004), wat het voor veel mensen lastig maakt om het probleem te bevatten en er op te acteren (Rosner, 1995). Aan de hand van Weick (1995) zou gezegd kunnen worden dat in het algemeen de conceptuele kaders niet toereikend zijn om duurzaamheid in zijn geheel te kunnen waarnemen. Of in andere woorden, niet alle signalen van duurzaamheid zullen worden opgepikt, want vanuit verschillende conceptuele kaders worden andere signalen opgepikt.

5.1.2 Betekenissen van duurzaamheid volgens de medewerkers, docenten en het bestuur van de faculteiten Geowetenschappen wetenschappen en Geesteswetenschappen

In de inleiding van dit hoofdstuk is gesteld dat uit de bevindingen geconcludeerd kan worden dat er een verschil is tussen de betekenis die binnen de faculteiten Geowetenschappen en Geesteswetenschappen aan duurzaamheid wordt gegeven. Aan de hand van Weick (1995) kan de veronderstelling gedaan worden dat het conceptuele kader van Geowetenschappen verschilt van die van Geesteswetenschappen, omdat schijnbaar andere signalen opgepikt worden waarmee een groter bewustzijn van duurzaamheid gecreëerd wordt. Aan de hand van het volgende twee citaten van de respondenten van Geesteswetenschappen kan gesteld worden dat 'energie' en 'milieu' de signalen binnen Weick's proces van betekenisgeving zijn waarmee er een groter bewustzijn van duurzaamheid wordt gecreëerd:

"Ooh zo, dat duurzaamheid een vak is, ja nee, daar is ook nooit over gediscussieerd. Nee, ik kan me voorstellen bij Geowetenschappen wetenschappen ja, maarja dat is je vakgebied zeg maar, energie" (Bestuurslid 2 GW)

"Die scepsis van Geowetenschappen heerst hier ook wel een beetje, maar naar mijn idee, en dat hoor ik ook in de raad, heeft dat er vooral mee te maken inderdaad 'wat moeten wij daarmee?!'. Omdat er toch vaak aan milieu gedacht wordt."

(Lid personeelsgeleding 1 GW)

Dat alleen ecologische/technologische signalen zoals ‘energie’ en ‘milieu’ opgepikt worden, verklaart voor een deel waarom duurzaamheid niet geïntegreerd wordt binnen Geesteswetenschappen. Dit zijn 51 geen woorden waar in de vakgebieden van Geesteswetenschappen iets mee gedaan wordt. Dat alleen deze signalen opgepikt worden, wordt volgens een bestuurslid van Geesteswetenschappen bepaald door betekenissen die binnen de sociale context aan duurzaamheid gegeven worden:

“Duurzaamheid is een term die ik koppel, uit de krant en in onze wereld, aan grondstoffen, energie, afval en dat soort dingen. Aan dat soort grote milieu problemen.”
(Bestuurslid 1 GW)

Dit citaat is een mooie illustratie van hoe de betekenis, die aan duurzaamheid gegeven wordt, een sociale constructie is. Volgens Van Egmond (2011) is dit echter een sociale constructie van de betekenis van duurzaamheid die vrij dominant is binnen het debat over duurzaamheid. Het is dan ook niet onbegrijpelijk dat duurzaamheid voornamelijk geïntegreerd wordt bij de technologische disciplines binnen het hoger onderwijs. Maar de bevindingen van dit onderzoek geven ook de indruk dat er meer achter deze ‘ecologische’ betekenis van duurzaamheid zit. Wanneer er namelijk gevraagd werd of gedrag dan ook niet een belangrijk aspect is bij duurzaamheid, waren alle respondenten het hier mee eens. Gedrag, of de sociale betekenis van duurzaamheid, krijgt volgens de respondenten van Geowetenschappen wetenschappen echter juist óók de aandacht binnen hun faculteit.

Hoewel de respondenten van beide faculteiten het belang in zien om een groter bewustzijn van duurzaamheid te creëren vanuit signalen zoals bijvoorbeeld gedragsverandering, en vonden de respondenten het ook geen gek idee dat de alfa-studies zoals Geesteswetenschappen daar een aandeel in kunnen hebben, is de intentie om duurzaamheid ook daadwerkelijk te integreren in het onderwijs en onderzoek van Geesteswetenschappen niet gevoeld tijdens het onderzoek. Aan de hand van onder andere het volgende citaat zou gesteld kunnen worden dat dit komt door een conceptueel kader waarmee binnen de Universiteit Utrecht de integratie van duurzaamheid betekenis krijgt:

“Nee, want het is ons onderwerp niet. We zijn geesteswetenschappen. Wat wil je met een filosoof die met klassieke teksten bezig is? Ik kan wel van alles verzinnen, maar wij hebben zelf een strategisch thema, onze agenda zit vol met ons eigen onderzoek en wij hebben zoiets van jongens we moeten niet allemaal hetzelfde gaan doen.”
(Bestuurslid 1 GW)

Duurzaamheid lijkt betekenis te krijgen aan de hand van de keuzen voor strategische onderzoeksthema’s. Zo gingen de interviews ook voornamelijk over de strategische onderzoeksthema’s, duurzaamheid was daar één van.¹⁰ Een onderzoeksthema vormt hier de afbakening van het conceptueel kader waarmee naar een vraagstuk gekeken wordt. Dat duurzaamheid betekenis krijgt aan de hand van dit conceptueel kader verklaart echter nog niet waarom bijvoorbeeld Geesteswetenschappen geen rol heeft binnen het strategisch thema duurzaamheid. Volgens de respondenten van zowel Geowetenschappen als Geesteswetenschappen is dit echter een strategische keuze van centraal niveau (Universitaire Bestuurs Dienst en College van Bestuur). Hoewel ze het er mee eens zijn dat er keuzes gemaakt moeten worden en het ook belangrijk is om onderwerpen vanuit bepaalde expertises te benaderen, bleken deze keuzes van centraal niveau gebaseerd te worden op definities van

¹⁰ Andere strategische thema’s zijn; Institutions, Life Sciences & Dynamics of Youth

duurzaamheid die door de respondenten gehanteerd worden. Zo maakt een lid van de personeelsgeleding op facultair niveau de volgende opmerking:

52

"Ze [Universitaire Bestuurs Dienst en het College van Bestuur] gaan serieus aan de slag met duurzaamheid vanuit hun definitie van duurzaamheid, vanuit hun keuzes, waar dan organisatorisch en financieel dingen te regelen zijn. Vanuit mijn definitie gaat het toch meer om overtuiging, om iets wat kleinschalig is, is iets anders dan duurzaamheid als een object van de technische oplossing"

Het verwijt dat hier gemaakt wordt, is dat er op centraal niveau vanuit een financieel kader betekenis gegeven wordt aan duurzaamheid dat resulteert in een koppeling aan de technologische oplossing. In de volgende paragraaf wordt geanalyseerd hoe er op centraal niveau betekenis gegeven wordt aan duurzaamheid.

5.1.3 Betekenissen van duurzaamheid volgens het centraal bestuur van de Universiteit Utrecht

Aan de hand van een analyse van alleen de documenten en websites van de Universiteit Utrecht zou je tot de conclusie kunnen komen dat de Universiteit Utrecht een holistisch conceptueel kader van duurzaamheid hanteert en daarom bewust is dat duurzaamheid geïntegreerd moet worden in alle facetten van de academische opleiding. Zo is over het onderzoeksthema duurzaamheid ook het volgende te lezen:

"Het thema Duurzaamheid bundelt de expertise van vijf Utrechtse faculteiten: Geowetenschappen, Bètawetenschappen, Recht, Economie en Bestuur- en Organiseringswetenschappen, Sociale Wetenschappen en Geesteswetenschappen."

(<http://www.uu.nl/university/research/nl/strategische-themas/duurzaamheid.>)

Aan de hand van de interviews met respondenten van Geowetenschappen en Geesteswetenschappen weten we dat er in praktijk weinig terecht komt van deze bundeling van expertises. Cortese (2003); Velazquez et al. (2005) en Lozano (2006) zouden stellen dat de top van het Universitaire bestuur de doorslag kan geven of deze bundeling er komt of niet. Waar zij, zoals ook in het theoretisch kader gesteld is, echter geen rekening mee houden, is dat deze top ook andere betekenissen aan duurzaamheid kan geven. In deze betekenis kan het zijn dat het belang van een holistische integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs niet gezien wordt. Dit is precies wat binnen de Universiteit Utrecht aan de hand lijkt te zijn. Zo antwoordde een hoge adviseur van het CvB als volgt op de vraag of duurzaamheid niet ook geïntegreerd moest worden in het onderwijs en onderzoek van Geesteswetenschappen:

"Het is zeker denkbaar dat Geesteswetenschappen er ook bij betrokken gaat worden. Dus dat de expertise die wij in Utrecht hebben aan bijvoorbeeld Communicatie- en Informatiewetenschappen daar een bijdrage aan zou kunnen leveren. Maar binnen de huidige prioriteiten die de UU gekozen heeft voor het thema duurzaamheid is dit nog beperkt."

(Hoge adviseur CvB)

In de betekenis die er op centraal niveau op dit moment aan duurzaamheid gegeven wordt, lijkt het bewustzijn te ontbreken dat duurzaamheid holistisch geïntegreerd moet worden als we tot een duurzame samenleving willen komen. Dat dit 'signaal', dat door onder andere de UNESCO afgegeven wordt, niet opgepikt wordt, kan met de twee conceptuele kaders te maken hebben. In deze paragraaf wordt er één van deze kaders besproken, aan de andere wordt een aparte paragraaf gewijd (5.2).

Uit de bevindingen ontstaat het beeld dat er op centraal niveau vanuit een financieel perspectief naar het thema duurzaamheid gekeken wordt. Deze analyse kan niet alleen gemaakt worden aan de hand van de betekenis die de respondenten van Geowetenschappen aan de keuze voor het strategisch onderzoeksthema geven. Ook de hoge adviseur van het CvB maakt duidelijk dat welke prioriteiten worden gekozen af hangt van financiële belangen:

"Je koppelt duurzaamheid aan een thema dat aansluit bij wat er in de samenleving leeft, wat de topsectoren rondom de *Grand Challenges* van de EU zijn. Daar sluiten we zoveel mogelijk op aan omdat dáár de mogelijkheden zitten om impact te hebben en bij te dragen aan oplossingen én ons financiële perspectief te verrijken in de zin van onderzoeksubsidies"

De signalen die opgepikt worden zijn bijvoorbeeld de bezuinigingen op het hoger onderwijs. Om het onderwijs en onderzoek te bekostigen moeten hogere onderwijsinstellingen steeds meer geld uit de 2^{de} en 3^{de} geldstroom zien te halen. Er zou gesteld kunnen worden dat het signaal 'bezuinigingen' er voor zorgt binnen het financieel (conceptueel) kader, duurzaamheid de betekenis 'bron van inkomsten' krijgt op centraal niveau.

Het verwijt dat de respondenten van Geowetenschappen en Geesteswetenschappen maken, heeft hier dan ook betrekking op. Volgens Witman et al. (2010) is dit vaak de strijd tussen de managers en de professionals (.). Waar de managers (centrale bestuur van de Universiteit) zich moeten richten op de financiële duurzaamheid van de gehele organisatie en in tijden van bezuiniging zoveel mogelijk inkomsten proberen te genereren, willen de professionals zich alleen richten op onderwijs en onderzoek wat past binnen hun definitie van duurzaamheid. Zo stelde een lid van de personeelsgeleding van Geowetenschappen bijvoorbeeld het volgende:

"Andere bronnen voor de financiering van onderzoek zijn inmiddels opgedroogd dus we worden ook geacht om meer geld uit de markt te halen. Dus als een oliemaatschappij met een praktische vraag over aardlagen komt en het onderzoek daarnaar wil financieren, dan haal je dat gewoon binnen. En daar heb ik geen oordeel over. Maar hier zie je dus wel conflict ontstaan waarvan ik persoonlijk van zeg dat het niet klopt"

Naast dat dit financieel perspectief leidt tot de keuze om het onderzoeksthema duurzaamheid voornamelijk bij Geowetenschappen te plaatsen, lijkt deze keuze ook invloed te hebben op de integratie van duurzaamheid in bedrijfsvoering. Ook hier lijkt duurzaamheid voornamelijk de betekenis 'ecologisch probleem' te krijgen, die met technologische innovaties zoals mobiliteit, en isolatie opgelost kan worden. Gedragsverandering is alleen een onderwerp bij de Green Office.

Het financieel perspectief lijkt een hele belangrijke rol te spelen in het proces van betekenisgeving aan duurzaamheid. Om een antwoord te geven op de vraag waarom Geesteswetenschappen geen rol krijgt in het onderzoeksthema duurzaamheid, moet er daarom ook gekeken worden naar de betekenis die op een hoger niveau aan duurzaamheid gegeven wordt. Op dit niveau wordt namelijk bepaald waar onderzoekssubsidies aan gegeven worden.

5.1.4 Betekenissen van duurzaamheid volgens externe partijen die een belangrijk rol spelen in de context van de Universiteit Utrecht.

Hoewel er meerdere partijen zijn waarbij aangeklopt kan worden voor het financieren van onderzoek en onderwijs, wordt er gesteld dat de strategische onderzoeksthema's bepaald worden door de EU *Societal*

Challenges en het topsectoren beleid van de overheid. Het zijn deze twee partijen die een belangrijke rol hebben bij de invulling van het strategisch thema duurzaamheid.

54

Laten we ons beperken tot de *Societal Challenges* van de Europese Unie. Wat we dan zien, is dat vier van de zeven *challenges* waar zij subsidies aan verlenen over de technologie rondom duurzaamheid gaan, namelijk;

- *Food security, sustainable agriculture and forestry, marine and maritime and inland water research, and the Bio-economy;*
- *Secure, clean and efficient energy;*
- *Smart, green and integrated transport;*
- *Climate action, environment, resource efficiency and raw materials*

Hoewel de overige drie *challenges*¹¹ wel gekoppeld zouden kunnen worden aan meer sociale en economische studies of wel de alfa of gamma faculteiten, neemt dit niet de indruk weg dat ook op het hoogste niveau de ecologische/technologische betekenis van duurzaamheid dominant is. Op basis hiervan kan gesteld worden dat het voornaamste signaal dat door externe partijen gegeven wordt met name uit een technologische betekenis van duurzaamheid voortkomt.

Hoewel de betekenis die de EU geeft aan duurzaamheid technologisch georiënteerd is, is de keuze om het onderzoeksthema duurzaamheid voornamelijk bij de faculteit Geowetenschappen onder te brengen niet volledig aan deze technische betekenis te wijten. Het blijft namelijk een feit dat andere belangrijke externe partijen, zoals de UNESCO, wel een holistische betekenis van duurzaamheid hanteren en daarom oproepen tot een integrale benadering van duurzaamheid binnen het hoger onderwijs. In termen van Starbuck en Milliken (1988) kunnen we zeggen dat deze partijen misschien niet de macht hebben om de signalen die door het centraal bestuur van hoger onderwijsinstellingen opgepikt worden te beïnvloeden (in Weick, 1995). Stel dat zij echter wel die macht zouden hebben, of dat de Europese Unie ook een meer holistische benadering van duurzaamheid zou hanteren, dan is het maar de vraag of dit tot een integrale benadering van duurzaamheid binnen het hoger onderwijs zal leiden. De implicaties van een holistische benadering blijken aan de hand van dit onderzoek een fundamenteel vraagstuk naar boven te halen, namelijk die van de rol van het hoger onderwijs binnen de Nederlandse samenleving.

5.2 De rol die de Universiteit heeft in het veranderen van dat gedrag

De rol die vanuit een holistische betekenis van duurzaamheid aan het hoger onderwijs gegeven wordt in de Talloires-declaratie mooi omschreven:

"Universities educate most of the people who develop and manage society's institutions. For this reason, universities bear profound responsibilities to increase the awareness, knowledge, technologies, and tools to create an environmentally sustainable future" (Talloires Declaration, 1990; in Thomas, 2004, p. 34)

¹¹ *Health, demographic change and wellbeing; Europe in a changing world - inclusive, innovative and reflective societies; Secure societies - protecting freedom and security of Europe and its citizens.*

Waar het in de holistische betekenis van duurzaamheid op neer komt, is het veranderen van gedrag. Omdat hogere onderwijsinstellingen de leiders van de toekomst opleiden, is het belangrijk om bij hen te beginnen. Zij moeten een hoge mate van ecologische geletterdheid aanleren volgens Dingle (1998). Hier zijn de respondenten van dit onderzoek het echter niet mee eens. Niet alleen omdat er vanuit het financiële perspectief strategische keuzes gemaakt moeten worden, maar ook omdat het niet als de rol van de Universiteit wordt gezien om burgers aan te spreken dat ze zich duurzamer moeten gedragen. Duurzaamheid werd tijdens een discussie met verschillende bestuurders van zowel Geowetenschappen als Geesteswetenschappen over rol van de Universiteit gezien als 'één van de vele belangrijke vraagstukken'.

Doordat duurzaamheid binnen de Universiteit Utrecht geen holistische betekenis krijgt en voornamelijk met signalen zoals 'milieu' en 'energie' geassocieerd wordt, is er ook weinig begrip voor de rol die bijvoorbeeld de UNESCO aan het hoger onderwijs geeft. Deze rol houdt namelijk een integrale benadering van duurzaamheid in en niet alleen vanuit een technologische/ecologische kant. De reactie van de respondenten op deze rol kan echter ook gezien worden als tegenreactie om het eigen wetenschappelijk paradigma te beschermen. Hoewel in hoofdstuk 2 de koppeling is gemaakt tussen het proces van betekenisgeving en de wetenschappelijke paradigma's van Kuhn (1922), is het aan de hand van de bevindingen lastig te bepalen of deze paradigma's invloed hebben op de betekenis die aan duurzaamheid of de rol van de universiteit daarin gegeven wordt. Dit komt doordat er niet achterhaald is of Geowetenschappen en Geesteswetenschappen andere paradigma's hanteren. In de discussie (6.2) zal aan de hand van de theorie hier wel een hypothese voor opgesteld worden.

6: Conclusie

Nu de onderzoeksgegevens in het vorige hoofdstuk aan de hand van de literatuur zijn geanalyseerd wordt in dit hoofdstuk een antwoord gegeven op de hoofdvraag. Omdat aan de hand van de onderzoeksgegevens geen bevredigend antwoord gegeven kan worden, zal in paragraaf 6.2, aan de hand van een discussie over de onderzoeksresultaten een paar hypothesen opgesteld worden over mogelijke andere antwoorden op de hoofdvraag. Vervolgens zal in paragraaf 6.3 een aanbeveling gedaan worden aan de leiders van de verduurzaming binnen de Universiteit Utrecht. Dit hoofdstuk zal, in paragraaf 6.4, afgesloten worden met enkele suggesties voor vervolgonderzoek.

6.1 Conclusie

Sinds het Brundtland-rapport *Our common future* (1987) is er veel onderzoek gedaan naar de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs. In dit rapport wordt namelijk gesteld dat de veranderingen in houding, sociale waarden en ambities, die nodig zijn voor het ontstaan van een duurzame samenleving, teweeggebracht zullen moeten worden door grootschalige programma's op onder andere het gebied van onderwijs. Onderwijs krijgt daarmee een belangrijke rol in het verduurzamen van de samenleving. De veronderstelling is dat de hoger onderwijsinstellingen de leiders van de toekomst opleiden en het daarom belangrijk is dat die instellingen hun studenten een hoge mate van ecologische geletterdheid aanleren (Dingle, 1998). Omdat duurzaamheid als een holistisch vraagstuk gezien wordt, moet deze ecologische geletterdheid zich niet alleen beperken tot bepaalde vakgebieden, maar moet duurzaamheid geïntegreerd worden in alle facetten van de hoger onderwijsinstelling.

Naar deze integratie is, en wordt nog steeds, veel onderzoek gedaan. Het blijkt namelijk dat er maar weinig hoger onderwijsinstellingen zijn die het is gelukt om duurzaamheid in alle facetten te integreren. In dit onderzoek is gesteld dat de oplossingen die vervolgens aangedragen worden om de integratie te bevorderen een belangrijk aspect van organisatieverandering vergeten. Dit is het proces van betekenisgeving. De hoofdvraag van dit onderzoek is dan ook geworden:

Hoe speelt betekenisgeving een rol bij de integratie van duurzaamheid binnen de Universiteit Utrecht?

Hoewel een belangrijke mondiale autoriteit, UNESCO (2004) benadrukt dat duurzaamheid holistisch geïntegreerd moeten worden in het hoger onderwijs, blijkt aan de hand van dit onderzoek de desbetreffende holistisch integratie binnen de Universiteit Utrecht nog te ontbreken. De Universiteit Utrecht erkent weliswaar dat ze een belangrijke rol in de opleiding van onze toekomstige leiders heeft, maar het belang van het aanleren van ecologische geletterdheid wordt niet erkend. In termen van Weick (1995) blijkt er binnen de Universiteit Utrecht een andere betekenis aan de rol van de academische opleiding gegeven te worden. Dit ligt ten eerste aan een andere betekenis die duurzaamheid binnen de Universiteit Utrecht krijgt. Zo lijkt duurzaamheid binnen het financieel kader van de bestuurders op centraal niveau te worden vertaald naar 'een onderzoeksthema' waarmee, door op de juiste specialismen prioriteiten te stellen, de financiële positie van de Universiteit versterkt kan worden. Op facultair niveau wordt duurzaamheid daardoor aan de ene kant voornamelijk met de strategisch onderzoeksthema's geassocieerd. Aan de andere kant krijgt duurzaamheid de betekenis 'milieu' en wordt het als een thema van Geowetenschappen gezien.

De tweede reden ligt dieper en kan aan de hand van de data ook niet bewezen worden. In de discussie zal daarom aan de hand van hypothesen beargumenteerd worden dat de wetenschappelijke paradigma's ook een belangrijke invloed hebben op de betekenis die gegeven wordt aan duurzaamheid en de rol die het hoger onderwijs heeft met betrekking tot het bereiken van een duurzame samenleving. 57

6.2 Discussie

Uit de literatuur blijkt dat bij andere hoger onderwijsinstellingen de letterlijke betekenis die mensen aan duurzaamheid geven, dat het met milieu te maken heeft, één van de belangrijkste redenen is dat duurzaamheid voornamelijk vanuit de bèta studies wordt benaderd (Cortese, 2003; Lozano, 2006/2009; Van Egmond, 2011). Hoewel bij alle respondenten een bewustzijn aanwezig was dat gedrag een belangrijk onderdeel is van de oplossingen van het duurzaamheidsvraagstuk en dat duurzaamheid in die zin ook een geschikt onderwerp zou kunnen zijn, waar alfa-faculteiten zoals Geesteswetenschappen aan bij zouden kunnen dragen, blijkt dat ook binnen de Universiteit Utrecht duurzaamheid voornamelijk vanuit de bèta faculteit benaderd wordt. Aan de hand van Rosner (1995) en Weick (1995) zou ik hierover een eerste hypothese willen stellen;

Om orde te scheppen in de chaos die het complexe begrip duurzaamheid binnen een hoger onderwijsinstelling of faculteit creëert, wordt de betekenis die gegeven wordt aan duurzaamheid gereduceerd tot 'milieu' wat betekent dat er naar technologische oplossingen gezocht moet worden en het dus een onderwerp is van de bèta-studies.

Deze hypothese gaat echter alleen over de letterlijke betekenis (definitie) die aan duurzaamheid gegeven wordt. De vocabulaires voor betekenisgeving gaan echter dieper dan definities, ze gaan over normen en waarden en daarom over hoe mensen naar de werkelijkheid kijken. Binnen het academisch werkkterrein zijn het de wetenschappelijke paradigma's die voor een groot deel bepalen hoe de werkelijkheid onderzocht wordt. Aan de hand van Koningsveld (2006), Deetz (1996) en Gubba en Lincoln (1994), weten we dat wetenschappelijke disciplines van elkaar verschillen aan de hand van dit wetenschappelijk paradigma.

In dit onderzoek lijkt naar voren te komen dat dit onderscheid aan de hand van wetenschappelijke paradigma's ervoor kan zorgen dat samenwerking tussen disciplines lastig is. Omdat een holistische integratie van duurzaamheid betekent dat alle disciplines integraal moeten gaan samenwerken, zou gesteld kunnen worden dat de wetenschappelijke paradigma's invloed hebben op de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs. Van Egmond (2011) en Fien (2002) zeggen dan ook niet voor niets dat als we een duurzame samenleving willen creëren, we vanuit alle paradigma's naar het vraagstuk duurzaamheid moeten kijken.

Dit impliceert dat er een paradigma shift, of in termen van Weick (1995) een nieuw vocabulaire om betekenis te geven aan duurzaamheid, nodig is, die gedeeld wordt binnen verschillende wetenschappelijke disciplines. Dit betekent dat er tussen de wetenschappelijke disciplines consensus moet ontstaan over de betekenis van duurzaamheid en welke rol de academische opleiding heeft in het creëren van een duurzame samenleving. Het probleem is echter dat de wetenschappelijke paradigma's juist het bestaan van disciplines legitimeren en voor een verbondenheid zorgen onder wetenschappers en docenten (Koningsveld, 2006). De paradigma shift zullen ze daarom als bedreiging van hun bestaan ervaren en daarom gaan ze zich verzetten tegen deze shift. Dit komt mede doordat mensen van

verschillende subculturen (habitatten) het moeilijk vinden om met elkaar de confrontatie aan te gaan, omdat dit hun eigen werkelijkheid zou kunnen ondermijnen (De Sonnaville, 2006).

Hoewel uit het vooronderzoek, de interviews of de documentanalyse er niet duidelijk is geworden of deze weerstand al heerst binnen de Universiteit Utrecht, is het belang van specialisatie wel als meest steekhoudende argument gegeven dat duurzaamheid volgens de respondenten niet in al het onderwijs en onderzoek geïntegreerd zou moeten worden. Aan de hand van Bourdieu (1977) en Witmann et al. (2010) zou ik een tweede hypothese willen stellen:

Specialisme is een belangrijk kapitaal van wetenschappelijke disciplines. Professoren en docenten zullen dit kapitaal gebruiken om de holistische integratie van duurzaamheid tegen te houden, omdat het een bedreiging vormt voor de eigen wetenschappelijke discipline.

Omdat het aanleren van een ecologische geletterdheid gaat over het aanleren van andere normen en waarden rondom het eigen vakgebied en het zien van verbindingen met andere vakgebieden, kan aan de hand van deze hypothese verondersteld worden dat de verandering van de *vocabulaire* waarmee binnen de Universiteit Utrecht naar duurzaamheid gekeken wordt, op veel weerstand kan rekenen.

6.3 Advies

Zowel in het theoretisch kader als het bevindingenhoofdstuk is duidelijk geworden waar de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs op neer komt. Het komt neer op het veranderen van het vocabulaire (conceptuele kaders en signalen) binnen alle habitatten die de universiteit kent. De docenten, professoren, managers en studenten en bestuurders moeten duurzaamheid als een holistisch vraagstuk gaan zien, waar vanuit elke studie een bijdrage geleverd kan worden.

Hoewel ik persoonlijk voor een holistische integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs zou willen pleiten, ben ik me aan de hand van mijn onderzoeksproces ook bewust geworden dat dit veel complexe implicaties geeft. Omdat deze implicaties op dit moment geen draagvlak heeft binnen de Universiteit Utrecht, zal daarom niet het advies zijn om beleid of visies op te stellen of om theorieën van organisatieverandering, zoals bijvoorbeeld de innovatie theorie, toe te gaan passen om deze verandering van het vocabulaire tot stand te brengen.

Wat ik wel hoop, is dat dit onderzoek een aanleiding zal zijn om het debat tussen docenten, professoren en studenten van alle disciplines van de Universiteit Utrecht te starten over de 'betekenis' van duurzaamheid die door belangrijke organisaties zoals de UNESCO en ULSF gehanteerd wordt. Als we namelijk het Descartes Instituut Utrecht mogen geloven, dan staat de academische wereld aan de vooravond van een grote verandering en duurzaamheid (in alle mogelijke betekenissen van het woord) zal in deze verandering zeker een rol spelen.

6.4 Vervolgonderzoek

Naast mijn hoop dat dit onderzoek zal leiden tot de start van een grootschalig debat over de rol van de Universiteit Utrecht met betrekking tot duurzaamheid, vind ik het belangrijk dat er meer onderzoek gedaan wordt naar de integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs vanuit kritisch/constructivistisch perspectief. Het moet, in mijn ogen, duidelijker worden hoe belangen en

besluitvormingsstructuren binnen hoger onderwijsinstellingen bepalen welke signalen voor duurzame ontwikkeling er opgepikt worden en welke niet, zodat beter begrepen wordt waarom er niet vanuit alle perceptuele kaders een connectie wordt gemaakt met het thema duurzaamheid. Het blootleggen van de belangen en besluitvormingsstructuren levert, hoop ik, uiteindelijk een pad op dat ons leidt naar een nieuw vocabulaire binnen het hoger onderwijs, wat ons op langere termijn academici op zal leveren die ecologisch geletterd zijn.

Geciteerde werken

- Arnowitz, S. (2000). *The Knowledge Factory: Dismantling the corporate University and creating true higher learning*. Boston: Beacon Press.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma.
- Bryman, A. (2008). *Social Research methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Coghlan, D., & Brannick, T. (2005). *Doing action research in your own organization (2 edition)*. Londen: Sage.
- Cortese, A. D. (2003). The Critical Role of Higher Education in Creating a Sustainable Future. *Planning for Higher Education*, 15-22.
- Cramer, J., Heijden, van, A., & Jonker, J. (1990). Corporate social responsibility: Balancing between thinking and acting. *ICCSR Research Paper Series*, 28 , 109-119.
- Deetz, S. (1996). Describing Differences in Approaches to Organization Science: Rethinking Burrell and Morgan. *Organization Science*, 7 (2) , 191-207.
- Dijstelbloem, H., Huisman, F., Miedema, F., & Mijnhardt, W. (2013). Position paper: Waarom de wetenschap niet werkt zoals het moet, en wat daar aan te doen is, *Science in Transition*, 17 okt 2013
- Dingle, P. (1998, Juli). "President's report". *OZEE News*, p. 3-4
- Egmond, van, K. (2011). *Een vorm van beschaving*. Zeist: Cristofoor.
- Elkington, J. (1999). *Cannibals with Forks: Triple Bottom Line of 21st Century*. Oxford: Capstone Publishing Ltd
- Fien, J. (2002). Advancing sustainability in higher education: issues and opportunities for research. *Higher Education Policy*, 15 , 143-152.
- Finger, M., Mercier, J., & Brand, S.B. (2000). A critical analyses of power in organizational learning and change, *Management des entreprises publiques*, Working paper de l'IDHEAP, no 15
- Gastelaars, M. (1997). *'Human Service' in veelvoud: Een typologie van dienstverlenende organisaties*. Utrecht: SWP.
- Gubba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1994). Competing Paradigms in Qualitative Research. In N. Denzin, & Y. Lincoln, *Handbook of Qualitative Research* (pp. 105-177). Thousand Oaks: Sage.
- Koningsveld, H. (2006). *Het verschijnsel wetenschap*. Amsterdam: Boom.
- Lozano, R. (2006). Incorporation and institutionalization of SD into universities: breaking through barriers to change. *Journal of Cleaner Production*, 14, 787-796
- Lozano, R. (2009). Diffusion of sustainable development in universities' curricula: an empirical example from Cardiff University. *Journal of Cleaner Production*, 18 , 637-644.

- Man, De, H. (2009). Cultuur en verandering: Bespreking van het instrumentele model. *Management en Organisatie*, 3, 21-35.
- Marrewijk, van, M. (2003). Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Cummunion. *Journal of Business Ethics*, 44, 95-105
- Orr, D. W. (2002). *The Nature of Design: Ecology, Culture, and Human Intention*. New York: Oxford University Press.
- Reingold, A. (2012). *Skills for a new economy, a paradigm shift in education and learning to ensure future economic succes*. UK: The Aldersgate Group.
- Rosner, W. J. (1995). Mental models for sustainability. *Journal for Cleaner Production*, 3 (1-2) , 107-121.
- Schein, E. (1984). Coming to a New Awareness of Organizational Culture. *Sloan Management Review*, (25), 2-16.
- Shani, A., & Pasmore, W. (1985). Organizational inquiry: Towards a new model of the action research process. In D. Warrick, *Contemporary Organization Development: Current Thinking and Applications* (pp. 438-448). Foresman: Glenview.
- Silverman, D. (2011). *Interpretating Qualitative Data, 4th edition*. London: SAGE Publications Ltd.
- Silverman, D. (2011). *Qualitative Research, 3rd edition*. London: SAGE Publications Inc.
- Smircich, L. (1983). Concepts of Culture and Organizational Analysis. *Administrative Science Quarterly*, 28 (3) , 339-358.
- Sonnerville, de, H. (2006). Intervenieren in processen van sensemaking. *Management en Organisatie* , 200-214.
- Thiel, van, S. (2010). *Bestuurkundig Onderzoek*. Bussum: Coutinho.
- Thomas, I. (2004). Sustainability in tertiary curricula: what is stopping it happening? *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 5 (1) , 33-47.
- Tilburg, R. v., Tulder, R. v., Francken, M., & da Rosa, A. (2012). *Duurzaam ondernemen waarmaken: Het bedrijfskundige perspectief*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- United Nations. (1987). *Our Common Future*. New York: UN World Commission.
- The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2004). *Un Decade for education for sustainable development (2005-2014)*. Paris: Division for Promotion of Quality Education.
- Universiteit Utrecht. (2014). *Bestuursagenda's 2014*, in Jaarbegroting 2014. Utrecht: Universiteit Utrecht
- Universiteit Utrecht (1). (2012). *Notitie Universiteit Utrecht en Duurzaamheid*. Utrecht: Universiteit Utrecht
- Universiteit Utrecht (2). (2012). *Strategisch Plan 2012-2016*. Utrecht: Universiteit Utrecht

Velazquez, L., Munguia, N., & Sanchez, M. (2005). Deterring sustainability in higher education institutions: An appraisal of the factors which influence higher education institutions. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 6 (4) , 383-391.

Weick, K., Sutcliffe, K., & Obstfeld, D. (2005). Organizing and the process of sensemaking. *Organization Science*, 16 (4) , 409-421.

Witman, Y., Smid, G. A., Meurs, P. L., & Willems, D. L. (2010). Doctor in the lead: balancing between two worlds. *Organization*, 18 (4) , 477-495.

Bijlage 1:

De structuur van de interviews is afkomstig uit mijn ervaringen tijdens de eerste drie maanden als stagiaire beleid en transparantie van GOU. Uit deze ervaringen heb ik de volgende topiclijst voor de interviews opgesteld.

Topiclijst

Thema	Vragen
Betekenisgeving (Cultuur/Habitus)	<ul style="list-style-type: none"> • Wat is duurzaamheid volgens jou? • Welke rol heeft de UU volgens u met betrekking tot duurzaamheid? • Welke rol heeft uw faculteit met betrekking tot duurzaamheid? • Behoeft duurzaamheid volgens u een holistische aanpak? Dus dat het thema vanuit verschillende disciplines benaderd wordt? • Vindt u dat duurzaamheid in al het onderwijs geïntegreerd moet worden • Krijg jij het idee dat duurzaamheid binnen UU op verschillende manieren benaderd wordt? • Wat zijn volgens u bij de UU de uitdagingen voor zo'n holistische aanpak?
Cultuur/structuur	<ul style="list-style-type: none"> • Vind u dat er binnen uw faculteit goed samenwerkt wordt? Of ervaart u veel competitie? • Werken jullie vele samen met collega's van de andere faculteiten?
Weerstand	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe wordt er binnen uw faculteit gereageerd op duurzaamheid? • Welke uitdagingen ervaart u?